

III/3,14

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

GEOGRAFSKI ELEMENTI POTROŠNJE V REGIONALNI
STRUKTURI SLOVENIJE

II. del

dr. Mirko PAK

Ljubljana, 1975

Handwritten scribble and the number "2.107" in blue ink.

Inštitut za geografijo universe v Ljubljani

dr. Mirko Fak

**GEOGRAFSKI KLEMENTI POTROŠNJE V REGIONALNI
STRUKTURI SLOVENIJE**

II. del

**Naročnik: Raziskovalna skupnost Slovenije,
Ljubljana**

Nosilec naloge:

**Fak dr. Mirko,
docent**

Mirko Fak

Direktor:

**Dr. Vladimir Klemenčič,
redni univ. prof.**

Vladimir Klemenčič

Ljubljana, 1975

V S E B I N A

Stran

U V O D	1
R E G I O N A L N A S T R U K T U R A O B - J E K T O V O S K R B E - T R G O V I N E	2
O B J E K T I T R G O V I N E V P R O S T O R U	4
S T R U K T U R A O B J E K T O V O S K R B E V O D N O S U D O P O P U L A C I J E	13
Z a k l j u č k i	20
O R G A N I Z A C I J A O S K R B E V V P L I V N I H O B M O Č J I H S L O V E N - S K I H M E S T	23
Z a k l u č k i	38
R E G I O N A L N A U S M E R I T E V O S K R B E	41
U V O D	41
R E G I O N A L N A U S M E R I T E V V O B Č I N I S L O V E N S K A B I S T R I C A	42
U s m e r i t e v p r e b i v a l s t v a v p o s a m e z n a s r e d i š č a	49
R E G I O N A L N A U S M E R I T E V O S K R B E V O B Č I N I T O L M I N	51
U s m e r i t e v p r e b i v a l s t v a v p o s a m e z n a s r e d i š č a	56
Z a k l j u č k i	57

GEOGRAFSKI ELEMENTI POTROŠNJE V REGIONALNI STRUKTURI SLOVENIJE

II. del

UVOD

Potrošnja /v nadaljevanju bo uporabljena označba oskrba/sodi po svoji namembnosti v sam ožji vrh osnovnih funkcij človekovega življenja. Glede na to je ta funkcija tudi prostorsko med najbolj razširjenimi. Osnovna in neposredna oblika ter učinki oskrbe so njeni objekti, po namenu, strukturi in lokaciji zelo mnogovrstni. Izmed teh je prostorsko najbolj razširjena trgovina na drobno, ki je največkrat v neposrednem kontaktu s prebivalci /potrošniki/ in vrši tudi funkcije centralnosti posameznih naselij in znotraj naselij samih. S tega aspekta centralnosti je bila trgovina temeljito raziskana tudi s strani geografov, največkrat pa vključena kot eden od elementov centralnosti naselij, tudi v raziskavah slovenskega prostora.

Namen te naloge pa je bil predstaviti rasporeditev trgovine v slovenskem prostoru v smislu regionalnih razlik ob pogojih oskrbovanja slovenskega prebivalstva. Hkrati je to pokazatelj splošnih razvojnih razlik. Za takšen pristop proučevanja objektov oskrbe ni bilo na voljo metodologije, niti ni bila doslej v slovenskem ali jugoslovanskem prostoru opravljena podobna, regionalno širše zasnovana studija. Glede na vse zgoraj navedeno in glede na razpoložljivo gradivo ter možnosti neposrednega zbiranja gradiva, je bila celotna raziskava razdeljena na naslednje tri dele:

- Regionalna struktura objektov oskrbe - trgovine,
- Organizacija oskrbe v vplivnih območjih slovenskih mest,
- Regionalna usmeritev oskrbe.

REGIONALNA STRUKTURA OBJEKTOV OSKRBE - TRGOVINE

Trgovina je dejavnik, kjer se srečata proizvajalec in potrošnik ali drugače povedano, kjer se konča proizvodnja in distribucija ter začne potrošnja.^{1/} Zato je trgovina locirana v bližini potrošnika, kjer je potrošnja največja in kjer je lokacija tudi ekonomsko upravičena. Hkrati je nujno, da trgovina pokriva vso populacijo in se zaradi tega izoblikujejo lokacije odnosno mreža trgovin v odvisnosti od števila populacije in od oddaljenosti. Prebivalstvo se pri oskrbi namreč mnogo manj disperzno usmerja, kot pri zaposlitvi.^{2/} Zato se izoblikuje omrežje osnovne oskrbe, ki močno sovпада z mrežo centralnih naselij, katerih opredelitev temelji v veliki meri na trgovini.^{3/}

V SR Sloveniji je bilo leta 1972 6051 trgovin, ob tem pa je imelo 20,3 % slovenskih naselij vsaj eno trgovino. Trgovine pa niso razporejene tako, da bi večina izvenmestnega prebivalstva imelo enake možnosti za vse vrste oskrbe.

Poleg tega so trgovine locirane glede na velikost naselja. V celotnem slovenskem prostoru so razlike med posameznimi njenimi predeli, med posameznimi občinskimi ter znotraj občin. Prav občutne pa so tudi razlike v opremljenosti z objekti oskrbe med posameznimi občinskimi središči, ki so največkrat hkrati mesta. Izluščiti te razlike v rasporeditvi in strukturi trgovine v SRS ter hkrati s tem možnosti oskrbe, je bila naloga tega poglavja.

1/ Brin J.L. Berry: Geography of Market Centers and Retail Distribution. Prentice - Hall 1967, str. 2.

2/ Ulrich Müller - Jochen Neidhardt: Einkaufsort - Orientierung als Kriterium für die Bestimmung von Grossen Ordnung und Struktur kommunaler Funktionsbereiche. Stuttgarter Geographische Studien, Band 84, Stuttgart 1972, str. 9.

3/ Vladimir Kokole: Centralni kraji v SR Sloveniji. Geografski zbornik XII, Ljubljana 1972, str. 7 - 133.

Uporabljeni so bili podatki zadnjega popisa trgovin leta 1972. Ob nekaterih drugih podatkih nudi ta popis tudi točno opredelitev vsake trgovine /prodajalne po panogah/ ter naselje in občino v kateri je ta prodajalna.

Vse trgovine so uvrščene v eno od 38 panog. Za preglednejšo in smotrnejšo analizo in tudi sintezo, smo zmanjšali število skupin na 11 tako, da smo sorodne panoge združevali. Teh 11 skupin je naslednjih: /v oklepaju so številke panog, ki so združene v posamezne skupine/

1. Trgovine z živili /1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8/
2. Trgovine s tekstilom /9, 10, 11/
3. Trgovine z usnjenimi in gumijastimi predmeti /12, 13, 14/
4. Trgovine z mešanim blagom /37/
5. Trgovine s kmetijskimi stroji, železnino in električnim materialom /17, 18, 19/
6. Trgovine z motornimi vozili /15, 16/
7. Trgovine s drobnimi predmeti - fotomaterial, ure, nakit, izdelki domače obrti /20, 21, 35/
8. Trgovine s predmeti za gospodinjstvo in gospodarstvo ter za osebne potrebe /drogerije, barve, kemikalije, steklo, porcelan, keramika, pisarniški material, knjige, cvetje, plastika, semena /22, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 33, 34/
9. Trgovine s pohištvo /29/
10. Trgovine s kurivom in gradbenim materialom /26, 27, 28/
11. Drugo neživilsko blago in tekoča goriva /36, 38/.

Za potrebe nadaljnje analize smo vseh enajst skupin združili v tri skupine glede na pogostost oskrbovanja:

- trgovine za kratkoročno oskrbo - kurzfristiger/ Bedarf /1/
- trgovine za srednjeročno oskrbo - mittelfristigen/Bedarf /2, 3, 4, 7, 8, 11/
- trgovine za dolgoročno oskrbo - längerfristiger Bedarf /5, 6, 9, 10/

Objekti trgovine v prostoru

V SR Sloveniji je bilo leta 1972 6.051 trgovin v 1201 naselju, z gostoto 20,3 %. Glede na reliefna razmere, na prometno povezanost, velikost naselij, razvitost in glede na bližino centralnega naselja, ta gostota seveda močno niha od območja do območja in od občine do občine. V bolj razvitih sredinah je več objektov oskrbe in tudi njihova struktura je veliko boljša kot v manj razvitih, perifernih območjih z manjšimi centralnimi naselji. To pomeni, da je struktura trgovin bolj pestra, več je specializacije in ponudba je bolj kvalitetna. Prav sgoraj naštetih dejavniki pa ta model modificirajo, še zlasti zato, ker je v manj razvitih območjih koncentracija prebivalstva še danes ponekod velika /Prekmurje/ s prevlado večjih sklenjenih naselij. Marsikdaj je v okolici manjših središč več naselij s trgovinami prav zaradi slabše razvitosti oskrbe v centralnem naselju in s tem povezane slabše kvalitete. Prebivalstvo perifernih agrarnih območij nima tako velikih zahtev po strukturi in kvaliteti, oziroma je marsikje celo vezano na tradicionalno klasično trgovino, ki je prisotna v naselju samem. Tako imajo ob občini Ljubljana-Center močno nadpovprečno gostoto trgovine, občine Piran z 72,7 %, Lendava s 43,9 % naselij s trgovinami, Murska Sobota z 48,9 %, Radlje s 44,7 %, Vrhnika 42,4 %, Jesenice 40,0 %, Ljubljana-Bežigrad 40,9 %, Ajdovščina 55,0 %, Tolmin z 38,5 %.

Med občinami z najvišjim deležem naselij s trgovinami je kar polovica perifernih, od večjih središč močno odmaknjenih in na spodnji meji razvitosti. Občina Ljubljana-Center tako samo eno naselje, občina Piran ima samo 11 naselij, Vrhnika samo 30 in prav toliko Jesenice. Kar polovica od 60 naselij občine Ajdovščina ima trgovino. Osnovna oskrba je v teh naseljih gosta, povsem drugačna pa je gostota trgovin drugih panog. Že preskrba z mesom se skrči na eno četrtno.

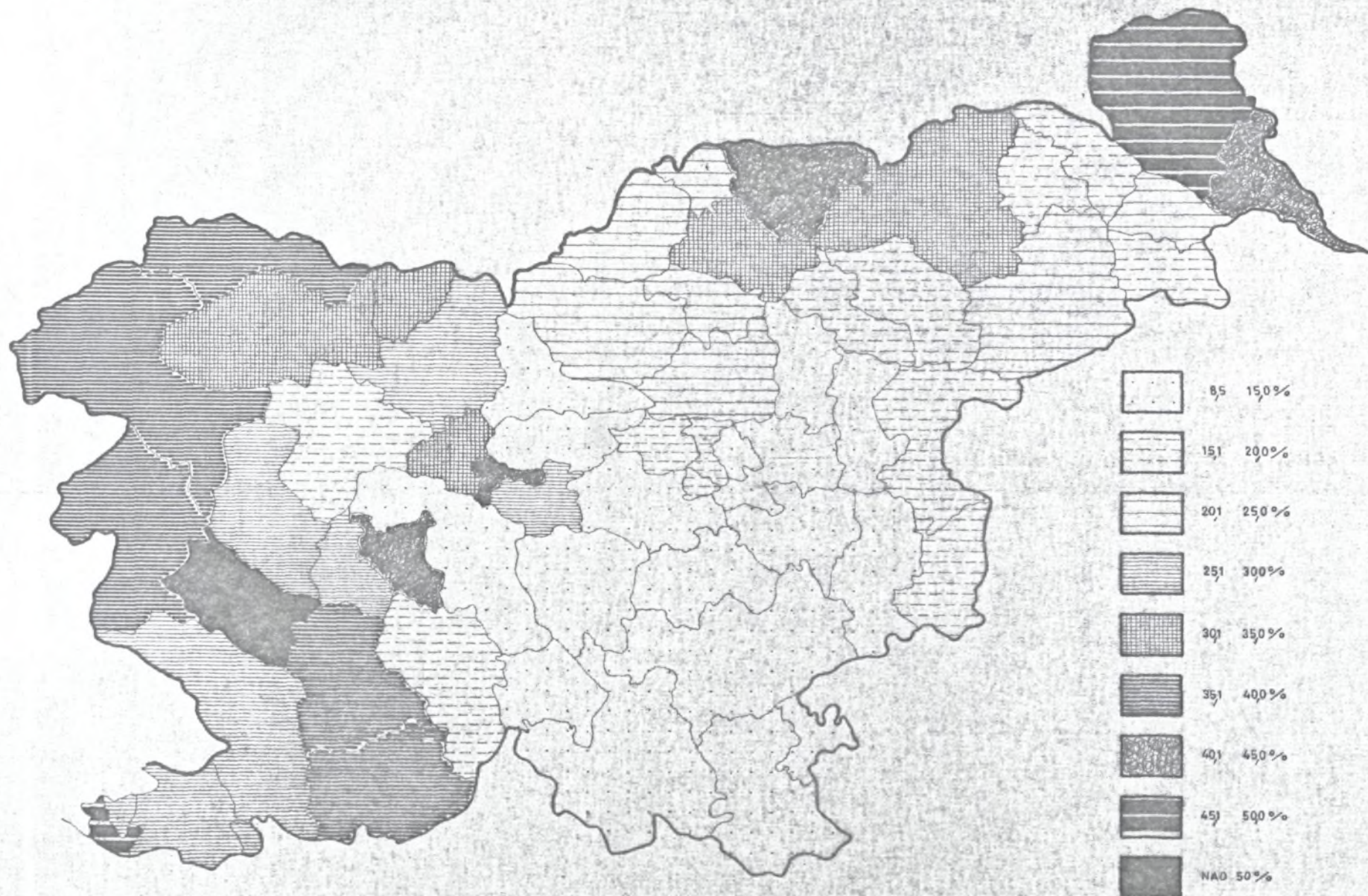
Občine z najnižjim deležem naselij s trgovinami so Črnomelj z 7,4 %, Grosuplje in Hrastnik po 10 %, Kočevje 9 %, Krško

11,4 %, Laško 12,2 %, Litija 10,1 %, Metlika 8,5 %, Novo mesto 8,8 %, Sevnica 11,1 %, Šentjur 9,8 %, Trebnje 7,8 %. Razen občine Novo mesto, ki ima z 354 največ naselij med vsemi slovenskimi občinami, so vse druge periferne in gospodarsko manj razvite občine. Poleg tega gre skoraj za sklenjeno območje Dolenjske, Bele krajine, del Zasavja, Spodnje Posavje.

Odstotek naselij s trgovinami v občinah SRS

Odstotek naselij s trgovinami	Štev. občin	% občin	O b č i n e
8,5 - 15 %	17	28,3	Celje, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Hrastnik, Kamnik, Kočevje, Krško, Laško, Ljubljana-Vič, Metlika, Novo mesto, Ribnica, Sevnica, Šentjur, Trebnje, Litija.
11,1 - 20 %	11	18,3	Brežice, Cerknica, Gornja Radgona, Lenart, Ormož, Slov. Bistrica, Konjice, Škofja Loka, Šmarje, Trbovlje, Zagorje
20,1 - 25 %	7	11,7	Dravograd, Ljutomer, Mozirje, Ptuj, Ravne, Velenje, Žalec
25,1 - 30 %	7	11,7	Idrija, Izola, Koper, Kranj, Ljubljana-Moste, Logatec, Sežana
30,1 - 35 %	5	8,3	Ljubljana-Šiška, Maribor, Radovljica, Slov. Gradec, Tržič
35,1 - 40 %	5	8,3	Ilirska Bistrica, Jesenice, Nova Gorica, Postojna, Tolmin
40,1 - 45 %	4	6,7	Lendava, Ljubljana-Bežigrad, Vrhnika, Radlje
45,1 - 50 %	2	3,3	Murska Sobota, Piran
nad 50 %	2	3,3	Ajdovščina, Ljubljana-Center

ODSTOTEK NASELIJ S TRGOVINAMI V SRS L.1972

Iz tabele je viden nizek odstotek naselij s trgovinami tudi v nekaterih razvitih občinah z velikim številom naselij, kot so Celje, Domžale, Kamnik. Vendar se zaradi majhne razdalje med naselji in do centrov ter njihove ugodne opremljenosti z objekti oskrbe, zmanjša potreba po trgovini v vsakem naselju.

Nadpovprečno gostoto naselij s trgovinami ima 53,3 % slovenskih občin, glede na površino posameznih občin in glede na dostopnost, pa je sama gostota trgovin nezadovoljiva še v nekaterih občinah, predvsem iz skupine 20,1 - 25 % ter iz naslednje skupine v občinah Idrija, Logatec in Sežana.

Nekoliko bolj podrobno opredelitev gostote trgovin v odnosu do števila naselij daje primerjava števila vseh naselij z naselji s trgovinami. Povprečno po vsej Sloveniji pride 4,9 % naselij na eno naselje s trgovino. Pod tem povprečje, kar pomeni več trgovin, oziroma bolj razvito trgovsko omrežje je 53,4 % naselij, kar je enak odstotek kot pri prejšnji analizi. Najmanj naselij na eno naselje s trgovino pride v Ajdovščini z 1,8 in v Piranu z 1,4, nato pa še v Lendavi 2,3, v Murski Soboti 2,1, Radljah 2,2, in v Vrhniki 2,4.

Pri grupiranju gostote v občinah v 6 skupin je stanje sledeče:

1	-	3	naselij / naselje s trgovino	13	21,7 %
3,1	-	5	" / "	19	31,2 %
5,1	-	7	" / "	12	20,0 %
7,1	-	9	" / "	7	11,7 %
9,1	-	11	" / "	4	6,6 %
nad 11			" / "	5	8,3 %

Ekstremno nerazvito trgovsko mrežo imajo občine Črnomelj, Kočevje, Metlika, Novo mesto, Šentjur, Trebnje. Zopet je to Dolenjska z Belo krajino. Glede na to, da je v teh občinah trgovina komaj v vsakem 11-em naselju ali še redkeje, pri čemer je treba upoštevati še velike razdalje med naselji, gre dejansko za povsem nerazvita območja praznenja prebivalstva, k čemur nerazvita oskrba nedvomno tudi prispeva svoje. Prav gotovo se

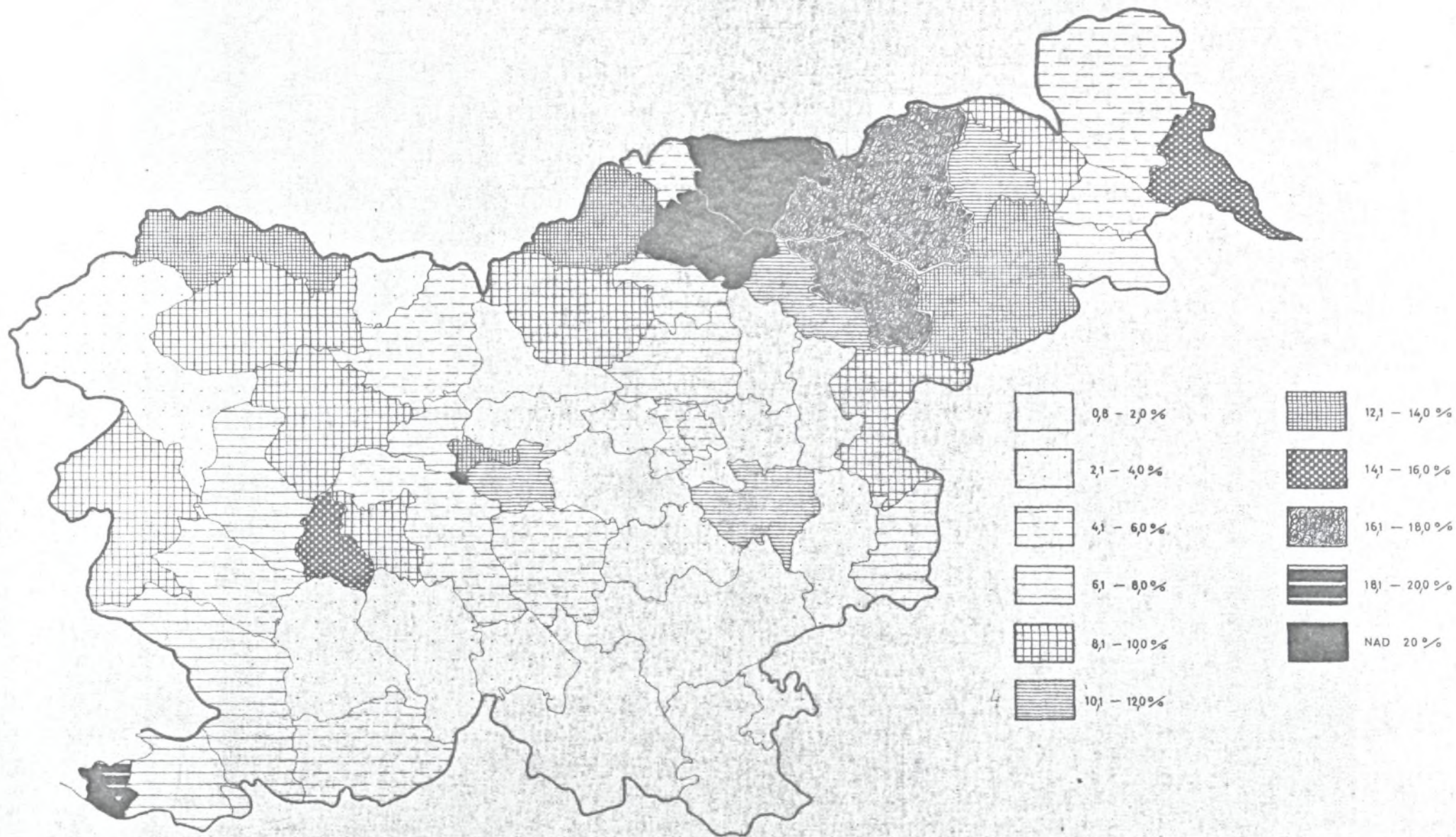
v takšnih območjih direktno srečata potreba po oskrbi, oziroma potrošnik in na drugi strani ekonomski račun, oz. podjetje. Takšna območja bi morali dejansko podrobneje proučiti tudi s stališča oskrbe kot dejavnika regionalnega razvoja, saj je celo tam, kjer gostota trgovin zadovoljuje, ne zadovoljuje pa njena struktura, prebivalstvo v svoji vsakodnevni oskrbi močno usmerjeno v občinsko središče ali celo v središča izven občin /Tolmin, Slovenska Bistrica/.

Medtem, ko so trgovine za vsakodnevno oskrbo še dokaj gosto razporejene po vsej Sloveniji, je trgovin za srednjeročno in še zlasti za dolgoročno oskrbo veliko manj, komaj 6,7 % vseh naselij, oziroma vsako 15 naselje ima takšno trgovino. Od naselij s trgovinami pa jih ima več kot trgovino z živili 32,8 % ali vsako 3 naselje. Ob tem pa je več trgovin za srednje in dolgoročno oskrbo predvsem v občinskih središčih in še v nekaj večjih urbanih središčih. Tako je v slovenskem prostoru izrazita koncentracija središč z večjim številom trgovin različnih panog v nekaj območjih, v Ljubljanski kotlini, v okolici Celja in Maribora ter ob obali. Manjše koncentracije predstavljajo še večja občinska središča Novo mesto, Nova Gorica, Ravne, Sl. Gradec, Dravograd. Drugod so takšna izolirana manjša središča le občinska središča, okoli katerih so obsežna prazna območja.

Odstotek naselij s trgovinami za srednjeročno in dolgoročno oskrbo od vseh naselij s trgovinami, po občinah:

Odstotek naselij	Štev. občin	% občin	O b č i n e
0,8 - 2 %	7	11,7 %	Celje, Črnomelj, Kamnik, Kočevje, Litija, Novo mesto, Šentjur
2,1 - 4 %	11	18,3 %	Cerknica, Domžale, Krško, Laško, Metlika, Postojna, Ribnica, Tolmin, Trbovlje, Tržič, Zagorje

ODSTOTEK NASELIJ S TRGOVINAMI SREDNJE IN DOLGOROČNE OSKRBE V SRS L.1972

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

AVTOR: M. PAK

RISAR: M. MARTINC

4,1 - 6 %	10	16,7 %	Ajdovščina, Dravograd, Grosuplje, Hrastni, Ilirska Bistrica, Kranj, Ljubljana-Vič, Ljutomer, Murska Sobota, Trbovlje
6,1 - 8 %	8	13,3 %	Brežice, Idrija, Koper, Lj.-Šiška, Velenje, Žalec, Ormož, Sežana
8,1 - 10 %	7	11,7 %	Radgona, Mozirje, Nova Gorica, Radovljica, Šmarje, Vrhnika, Škofja Loka
10,1 - 12 %	4	6,6 %	Lenart, Lj.-Moste, Sevnica, Konjice
12,1 - 14 %	4	6,6 %	Jesenice, Lj.-Bežigrad, Ptuj, Ravne
14,1 - 16 %	2	3,3 %	Lendava, Logatec
16,1 - 18 %	2	3,3 %	Maribor, Sl. Bistrica
18,1 - 20 %	1	1,7 %	Izola
nad 20 %	4	6,6 %	Lj.-Center, Piran, Radlje, Slovenj Gradec

Izredno niska gostota naselij s trgovinami za srednjeročno in dolgoročno oskrbo je v nekaterih razvitih in nerazvitih občinah. Med temi je občina Celje, ki ima od skupno 126 naselij le dve naselji s trgovinami za srednje in dolgoročno oskrbo /Celje, Štore/, v občini Kamnik s 116 naselji so tovrstne trgovine le v Kamniku, v občini Novo mesto je od 354 naselij le 7 takšnih, v občini Domžale od 166 naselij le 4. Gre za koncentracijo trgovske dejavnosti v občinskem središču, za prepletanje oskrbe med posameznimi občinskimi središči in za bližino Ljubljane. To so tudi občine z velikim, ali vsaj nadpovprečnim številom naselij. Sem pa sodijo tudi manj razvite občine. Črnomelj ima pri 175 naseljih le 3 kraje s trgovino za srednjeročno in dolgoročno oskrbo, Kočevje pri 178 naseljih le 2 kraja, Litija pri 158 naseljih le 2 kraja, Šentjur pri 122 naseljih le 1 kraj.

Praviloma bi sem sodile vse občine z 1 do 3 naselji s tovrstnimi trgovinami, a imajo majhno število naselij na splošno, zaradi česar je njihov odstotek višji, včasih že blizu poprečka za vse občine. To so občine Dravograd z 24 naselji in 1 naseljem s tovrstno trgovino, Izola z 10 naselji in 2 imata trgovino, Ilirska Bistrica z 62 in 3, Metlika z 59 in 2, Postojna z 68 in 2, Ribnica z 90 in 2, Trbovlje s 17 in 1, Tržič z 34 in 1, Zagorje z 72 in 2.

Nasprotno imajo nekatere občine mnogo višji odstotek naselij s trgovinami za srednjo in dolgoročno oskrbo predvsem tudi zaradi manjšega števila naselij na splošno. Piran ima ob 11 naseljih 3 naselja s tovrstnimi trgovinami, Radlje ob 38 naseljih kar 9, Sl. Gradec ob 33 naseljih kar 8 in Izola ob 10 naseljih 2. V naslednji skupini z 14,1 - 16 % sta Maribor z 177 naselji in 30 kraji s tovrstnimi trgovinami ter Slovenska Bistrica z 129 naselji in 23 kraji s tovrstnimi trgovinami. Zlasti v severovzhodni Sloveniji gre več neživilskih trgovin na račun trgovin kmetijskih zadrug, ki so marsikje tudi odkupne postaje. Sicer gre poleg redkih lokalnih središč predvsem za centralne vasi.

Zaradi različno velikih centralnih naselij so seveda tudi razlike v prisotnosti panog trgovine v posameznih naseljih. Predvsem imajo trgovine vseh panog večja središča, predvsem v primeru specialnih trgovin, ki služijo le določenemu številu potrošnikov s širšega območja. To so med drugim tudi panoge, ki so pripeljale do prostorsko najbolj obsežnega prepletanja vplivnih območij.^{4/} Odnos trgovine za kratkoročno oskrbo do trgovine za srednjeročno in dolgoročno oskrbo je podoben v vseh občinskih središčih in se giblje okrog 50 % in nekaj več in je v vseh občinah najmanjši prav v občinskem središču. V vseh ostalih centralnih naseljih slovenskih občin pa je odstotek trgovin za kratkoročno oskrbo višji, je praviloma nad 60 % in doseže tudi

^{4/} Igor Vrišar: Mesta in omrežje v SR Sloveniji. Geografski zbornik XIV, Ljubljana 1974.

^{5/} Igor Vrišar: Mesta in urbano omrežje, o.c. str. 254.

več kot 80 %. Čim manjše je naselje, tem višji je odstotek trgovin z živilii.

Razlike v strukturi trgovin po panogah glede na velikost središč se da dokaj dobro predstaviti, če uvrstimo naselja s trgovinami v velikostne razrede kot jih je uporabil Vrišer^{5/}, jih nekoliko modificiramo in dopolnimo do najmanjše velikosti.

Panoge oskrbe glede na velikost naselij

Naselje po št. prebivalstva	Število in odstotek trgovin					
	kratkoroč. oskrbe		srednj. oskrbe		dolgor. oskrbe	
	št.	%	št.	%	št.	%
1. Ljubljana, Maribor	687	55,4	439	35,4	115	9,2
2. Celje, Kranj	153	47,5	132	41,0	37	11,5
3. 10.000-19.000	244	55,6	149	33,9	46	10,5
4. 5.000- 9.999	320	51,3	230	36,8	74	11,9
5. 3.000- 4.999	330	51,2	239	37,1	75	11,7
6. 2.000- 2.999	237	53,6	143	32,4	62	14,0
7. 1.500- 1.999	143	61,6	65	28,0	24	10,4
8. 1.000- 1.499	188	61,2	93	30,3	26	8,5
9. 500 - 999	475	77,9	106	17,4	29	4,7
10. 200 - 499	647	80,4	118	14,6	40	5,0
11. 0 - 199	320	83,1	53	13,8	12	3,1

Poprečna struktura za vsa naselja skupaj je 61,9 % trgovin za kratkoročno, 29,2 % za srednjeročno in 8,9 % za dolgoročno oskrbo. D leč pod poprečkom je odstotek trgovin za kratkoročno oskrbo v vseh skupinah naselij z več kot 2.000 prebivalci. Med njimi izstopata samo Ljubljana in Maribor z relativno visokim odstotkom 55,4 %, ki gre že na račun visoke specializacije v panogi trgovin z živilii /prodajalne kave, čokolade, pijač, sadja

itd./ V Celju in Kranju je takšne specializacije občutno manj, trgovske panoge za srednjeročno in dolgoročno oskrbo pa so tako razvite, da tovrstne trgovine prevladujejo. V vseh manjših naseljih je oskrba z živili na prvem mestu. Ta funkcija še naraste pri naseljih z 1000 - 2000 prebivalci, ko gre sicer za več kot centralne vasi, za lokalna središča, oziroma centre II. stopnje.^{6/} V še manjših naseljih pa je tako zastopana skoraj samo trgovina z živili.

Nekoliko drugačna so razmerja pri objektih srednjeročne oskrbe, za katero je skupen delež 29,2 %. Tukaj imajo nadpoprečen delež naselja z več kot 2000 prebivalci. Med temi imata kar 41 % objektov srednjeročne oskrbe Celje in Kranj. Vse ostale skupine naselij imajo približno enak delež trgovin srednjeročne oskrbe, kamor sicer sodi zelo širok spekter panog prodajaln. Zopet imajo centri II. stopnje z 1000 - 2000 prebivalci odstotek podoben poprečku za vso republiko. Ob absolutno majhnem številu trgovin v takšnih naseljih že ena sama trgovina za srednjeročno oskrbo pomeni tudi visok odstotek. Močno pod poprečkom so le naselja z manj kot 1000 prebivalci, pri katerih pridejo kar štiri naselja s trgovinami na eno trgovino s srednjeročno oskrbo. Ker gre ponekod dejansko za večjo koncentracijo, je realna gostota še manjša.

Delež trgovin za dolgoročno oskrbo je bil leta 1972 v SRS 8,9 %. Nad tem poprečkom so vse skupine naselij z več kot 1500 prebivalci, čeprav gre pri posameznih naseljih seveda za precejšnje razlike. K tako visokemu odstotku pri manjših naseljih prispevajo trgovine z gradbenim materialom, ki so tudi v lokalnih središčih številne. Ob tem pa gre za precejšnje razlike v kvalitetni strukturi trgovine, saj ne gre primerjati veletrgovin z majhnimi trgovinami za lokalne potrebe. Skoraj vsako naselje ima po eno tovrstno trgovino. Pri naseljih z 1500 - 2900 pre-

^{6/} Vladimir Kokole: Centralni kraji v SR Sloveniji, o.c. str. 30.

bivalcev pride na eno naselje s trgovino 0,9 trgovine pri naseljih z 1000 - 1500 prebivalci 5, pri naseljih z 500 - 1000 prebivalci le 0,1, pri naseljih s 200 - 500 prebivalci le 0,07 trgovine in pri naseljih z 0 - 100 prebivalci le 0,04 trgovine dolgoročne oskrbe.

Pravo vrednost posameznih panog prodajaln glede na različno velika središča nudi zlasti podatek o številu prodajaln na eno naselje s trgovinami. Pri vseh panogah prodajaln je število prodajaln manjše v manjših naseljih. V Ljubljani in Mariboru pride 619 prodajaln na eno naselje, pri Celju in Kranju 161, pri naseljih s 10.000 - 12.000 prebivalci 76, pri naseljih z 5.000 - 9.999 prebivalcev 48,0, pri naseljih z 3.000 - 4.999 prebivalci 29 %, pri naseljih z 2.000 - 3.000 prebivalci pa 18,2, pri naseljih z 1.500 - 2.000 prebivalci 8,9.

Največja razlika je med prvo in drugo skupino, to je med Ljubljano in Mariborom ter med Celjem in Kranjem. Pri trgovinah z živili jih pride v prvi skupini naselij 243, pri drugi pa 76, pri trgovinah s tekstilom je v prvi skupini naselij 61 trgovin na 1 naselje s trgovino, v drugi skupini le 23. Podobno je razmerje v vseh skupinah. In skoraj enak je odnos števila trgovin na 1 naselje med drugo in tretjo velikostno skupino. Vse ostale velikostne skupine naselij imajo mnogo nižjo gostoto, v nekaterih panogah trgovin /4, 6, 7, 9, 10/ pride manj kot ena trgovina na eno naselje. Skupine naselij z manj kot 2.000 prebivalci pa razen pri trgovini z živili sploh pri nobeni drugi panogi trgovine ne dosežejo več kot 0,7 trgovine na eno naselje s trgovino.

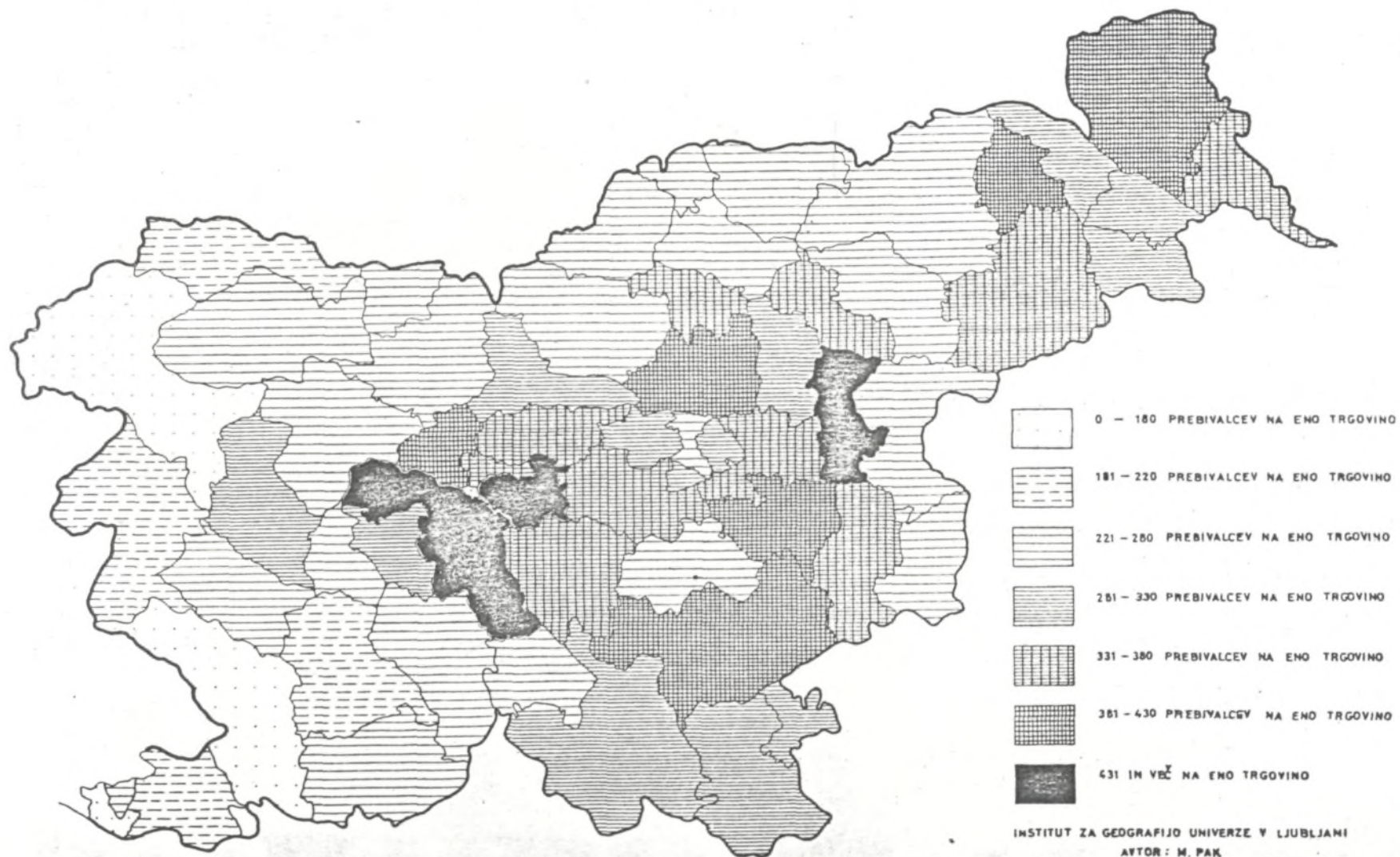
Takšna opredelitev gostote trgovine in gostoto trgovin različnih panog jasno kaže odvisnost razvitosti trgovine od velikosti središča.

Struktura objektov oskrbe v odnosu do populacije

Objekti oskrbe niso locirani samo glede na razpoložljivi prostor ali glede na razporeditev naselij, temveč v prvi vrsti glede na potrebnjo. To pomeni koncentracijo potrošnikov, ki je močna zlasti ob slovenskem gospodarskem križu. Kopičenje prebivalstva pogojuje nadpovprečno število objektov oskrbe in njihovo dobro opremljenost. Zaradi nadpovprečnega števila prebivalstva, je kljub številnim trgovinam; njihova gostota glede na prebivalstvo relativno nizka, oziroma pride nadpovprečno veliko prebivalcev na eno trgovino. Podobno kot pri gostoti naselij na eno trgovino, pomeni tudi pri številu prebivalcev na eno trgovino veliko prebivalstva manjšo gostoto trgovin. Izračunane gostote po posameznih panogah za vse občine smo uvrstili v posebne skupine, ki smo jih dobili s pomočjo diagrama pogostosti.

Analiza vseh trgovin v odnosu do števila prebivalstva je dala povprečno gostota v SRŠ 284,1 prebivalcev na eno trgovino. Najnižja gostota je v občinah Piran, Tolmin, Sežana in Ljubljana-Center. To je posledica razvitosti trgovske mreže v občinah Lj.-Center in Piran, ki ni namenjena samo zadovoljevanju potreb domačega prebivalstva. Na drugi strani imata občini Sežana in Tolmin skromno število prebivalstva, a razvite trgovine v središčih, kjer se oskrbuje poleg prebivalstva vse občine tudi prebivalstvo iz Italije. V drugo kategorijo sodijo občine s 181 - 220 prebivalcev na eno trgovino, Jesenice, Nova Gorica, Koper, Postojna. Te občine v Zah. Sloveniji imajo v centrih močno razvite trgovine, ki tudi zadovoljuje prebivalstvo iz Italije. Takšen značaj ima torej oskrba v občinah ob naši zahodni meji. Tudi naslednja skupina ima še nadpovprečno razvite trgovske mreže. Sem sodijo občine Radovljica, Tržič, Škofja Loka, Kranj, Mozirje, Ravne, Slov. Gradec, Dravograd, Radlje, Maribor, Sl. Bistrica, Šmarje, Brežice, Trbovlje, Trebnje, Ribnica, Cerklja, Ilirska Bistrica, Ajdovščina, Logatec in Izola. Ta heterogena struktura občin je iz različnih razlogov v isti skupini. Periferne občine

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA ENO TRGOVINO V SRS L.1972

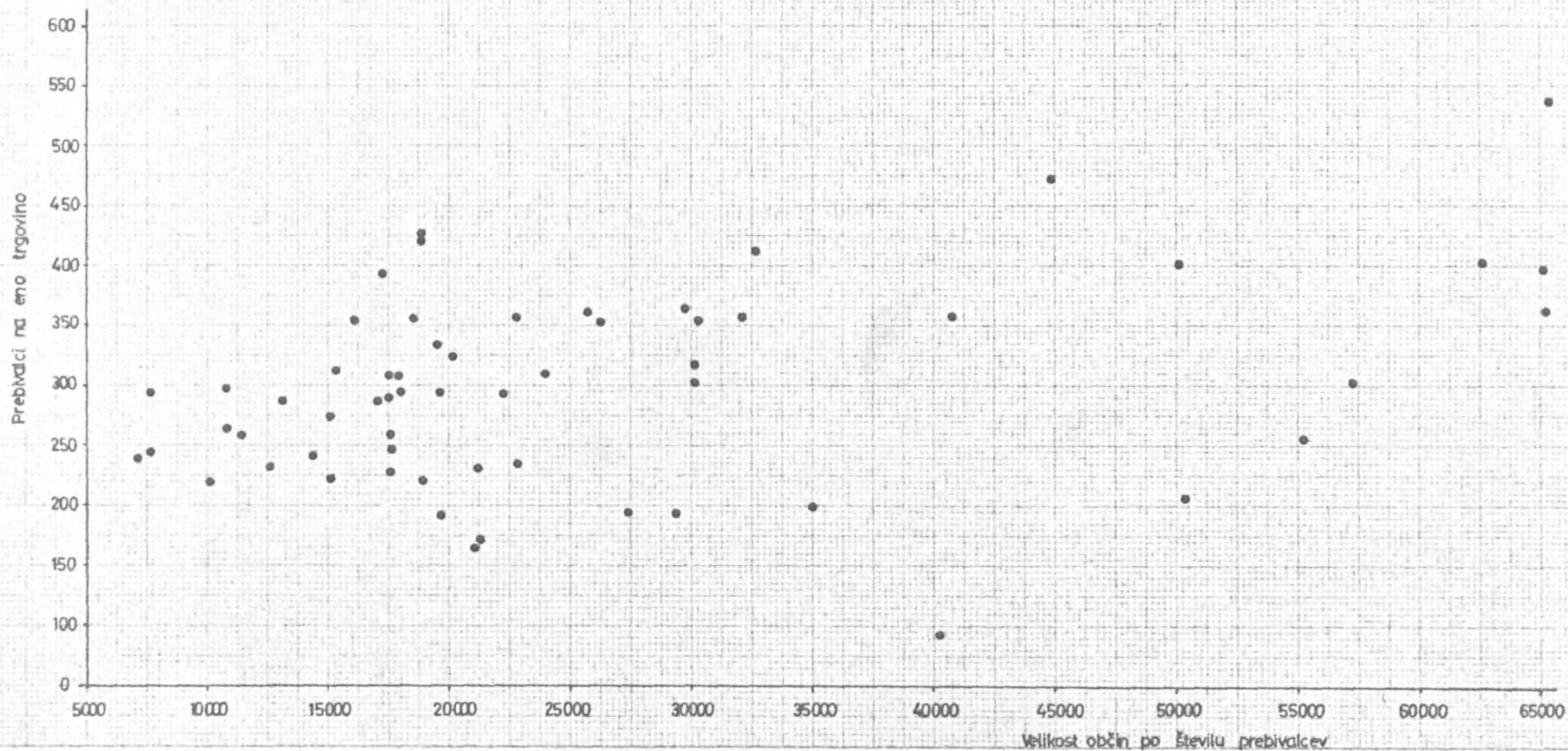

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

AVTOR: M. PAK

RISAR: M. MARTINC

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO V OBČINAH SRS L. 1972

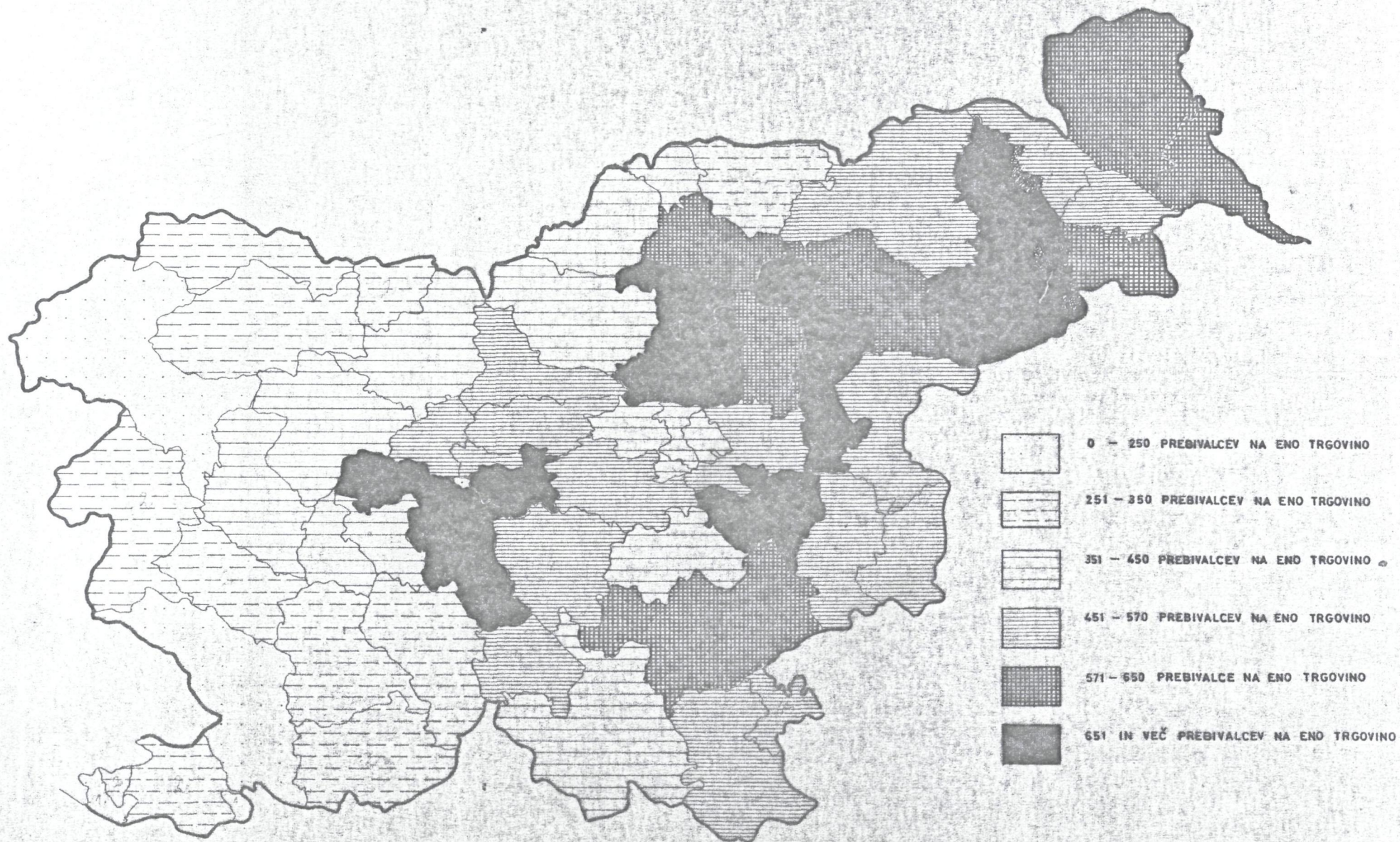

sodijo sem zaradi majhnega števila prebivalstva, razvite občine pa zaradi nadpoprečno razvite trgovine.

Nadpoprečno število prebivalcev na eno trgovino imajo občine z največjim številom prebivalstva ter obpne, ki imajo trgovino zelo slabo razvite. V skupino 381-430 prebivalcev na eno trgovino sodijo izmed prvih občine Murska Sobota, Žalec, in Lj.-Šiška, izmed drugih pa Novo mesto, Sevnica in Lenart. V skupino z največ prebivalcev na eno trgovino pa sodijo Ljubljana-Moste in Vič, ter Šentjur, ki doseže največ 891,8 ljudi na eno trgovino.

Trgovine z živili predstavljajo prvo skupino panog trgovin in se praktično v vsakem naselju s trgovino. V prostoru kažejo model premika slabše razvitosti proti vzhodu. Poprečno število ljudi na 1 trgovino je 459,2. Pod poprečkom je okoli 50 % občin z najbolj ugodno strukturo v istih občinah kot poprej, Lj.-Genter, Piran, Tolmin in Sežana. Zaradi prekomejne oskrbe so v zahodnih obmejnih občinah še posebej številne trgovine z živili. V druge skupino s prav tako ugodno strukturo in podpoprečno gostoto prebivalcev za eno trgovino sodijo še občine Jesenice, Tržič, Radovljica, Nova Gorica, Ajdovščina, Postojna, Cerknica, Koper in Radlje. Predvsem gre za občine z manjšimi naselji, ki so deloma tudi po številu prebivalstva skromne. Na deslejši našteje občine pa mejijo občine z nekaj nadpoprečno gostoto. Šele proti vzhodu je v občinah gostota nadpoprečna, saj ima kar 9 občin zelo neugodno gostoto trgovin, to so Lj.-Vič, Moste, Žalec, Velenje, Šentjur, Sevnica, Ptuj, Lenart in Konjice. Gre predvsem za manj razvita območja in za območja močne koncentracije prebivalstva. Če dodamo tem še eno skupino nižje gostote v katero sodijo občine Murska Sobota, Lendava, Ormož, Sl. Bistrica, Sl. Gradec, Celje in Novo mesto dobimo skoraj sklenjeno območje največjega števila prebivalcev na eno trgovino, ki se širi od Vranskega do vključno Prekmurja. Nobena druga skupina panog trgovin se ne polarizira tako močno kot trgovine z živili.

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO Z ŽIVILI L. 1972

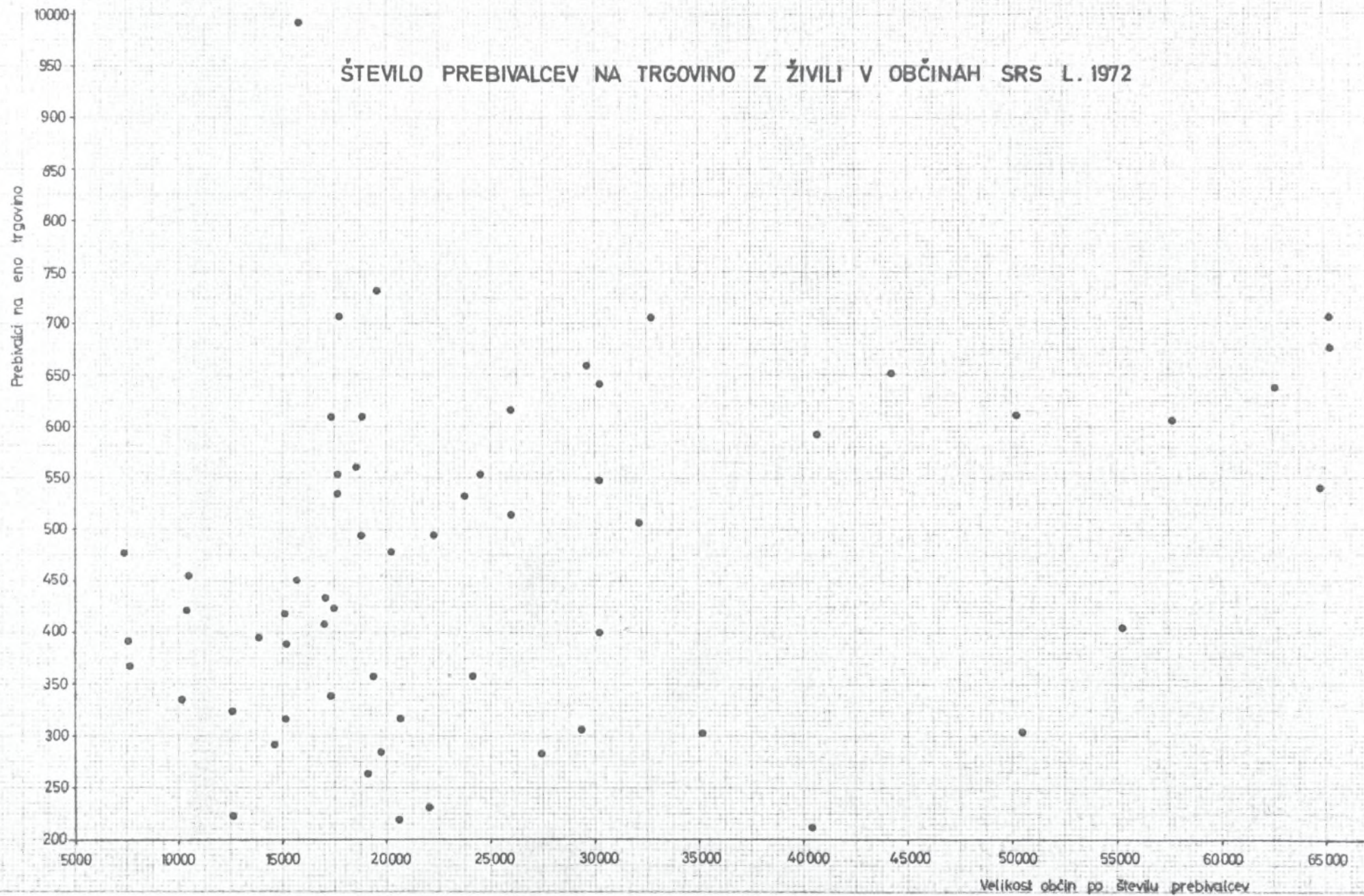

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

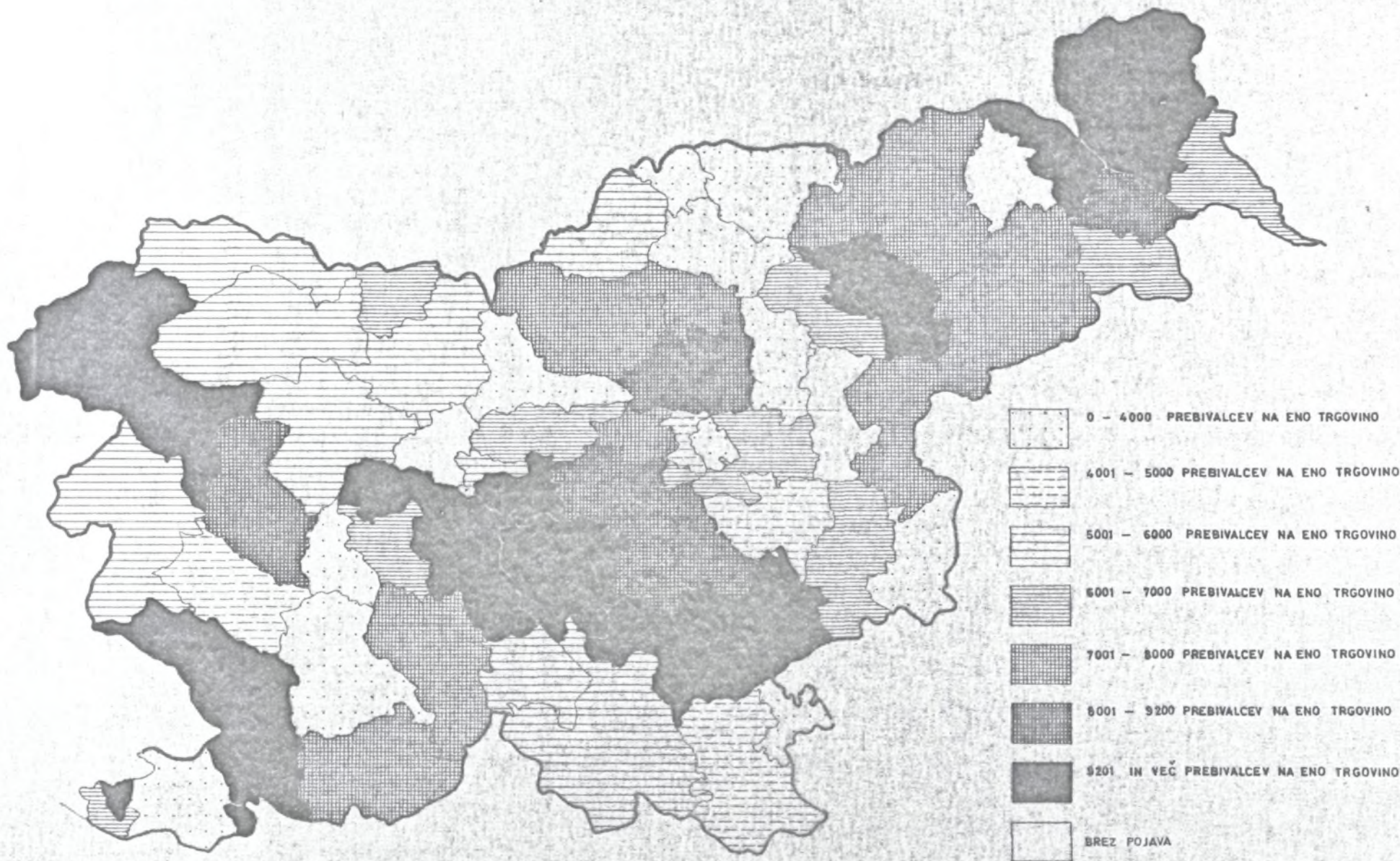
AVTOR: M. PAK

RISAR: M. MARTINC

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO Z ŽIVILI V OBČINAH SRS L. 1972

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO Z IZDELKI IZ USNJA IN GUME L.1972

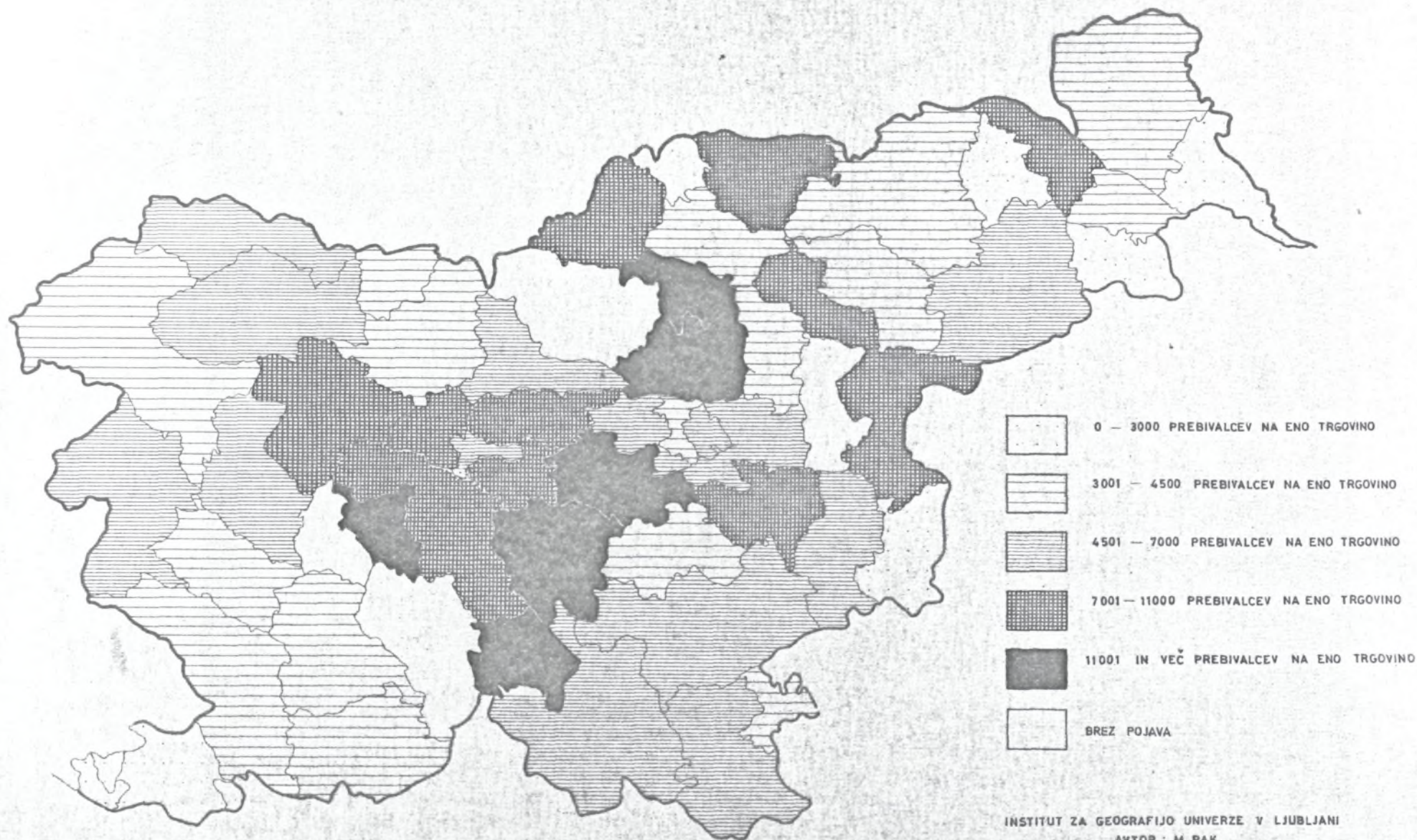

Trgovine s tekstilom, ki sodijo v drugo skupino, kažejo povsem drugačno razporeditev po občinah glede na število prebivalstva na eno trgovino. Popreček za SRS je 3738 ljudi na eno trgovino, podpoprečno gostoto pa ima komaj slabih 40 % občin, ki v glavnem ne ležijo ob slovenskem gospodarskem križu in so nekatere celo periferne. Najmanj ljudi na 1 trgovino pride v občinah Kranj, Kamnik, Ribnica, Metlika, Litija, Trbovlje, Celje, Ravne, Slovenj Gradec, Dravograd, Radlje in Lj.-Center. Razen pri Lj.-Center, Celju, Kranju, Kamniku in Trbovljah gre povsod drugod za občine z manjšim številom prebivalstva, ki se oskrbuje s tekstilnimi izdelki predvsem v svojih občinskih središčih. Na drugi strani pa pride kar 8000 ljudi na 1 trgovino s tekstilom v občinah G. Radgona, Šentjur, Novo mesto, Lj.-Vič, Šiška, Bežigrad, Moste in Domžale.

To je dejansko neugodna gostota trgovin, saj bi to na primer pomenilo, da ima Ptuj sam komaj več kot eno trgovino s tekstilnimi predmeti. Jasno je, da gre tukaj za občine z velikim številom prebivalstva in z minimalnim številom lokalnih središč, ki bi imela kaj več kot trgovino z živili.

V srednjeročno oskrbo sodijo tudi trgovine s predmeti iz usnja in gume, ki so lahko namenjene zelo široki potrošnji, ali so močno specializirane, kar poveča njihovo število v največjih središčih, v Mariboru jih je 23, v Ljubljani pa 51. Vendar se v republiškem poprečku število prebivalcev na eno tovrstno trgovino močno poveča v primerjavi s trgovinami s tekstilom in sicer na 5976,3. Za to skupino trgovine je značilno, da je ob občinah Lenart, Šentjur in Ljubljana-Šiška, ki leta 1972 niso imele niti ene trgovine, bilo največ občin z najvišje gostoto nad 9200 prebivalcev na eno trgovino, kar pomeni slabo razvitost tovrstne trgovine. Med take občine sodijo Murska Sobota in Novo mesto zaradi velikega števila prebivalstva, G. Radgone, Sl. Bistrica, Grosuplje, Ljubljana-Vič in Moste, Izola, Sežana ter Tolmin zaradi majhnega števila teh trgovin. V teh primerih ima samo centralno občinsko naselje eno do dve trgovini. Le nekoliko nižje

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO S PREDMETI ZA GOSPODARSTVO IN GOSPODINJSTVO TER ZA OSEBNE POTREBE L.1972

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
AVTOR : M.PAK
RISAR : M.MARTINC

gostoto prebivalcev na eno tovrstno trgovino imajo občine Ljutomer, Žalec, Litija, Trebnje in Idrija. Podobno kot je pri trgovinah s tekstilom, gre tudi tukaj v glavnem za iste občine s visoko gostoto prebivalstva. Z visoko gostoto prebivalstva na eno trgovino se redno pojavljata tudi Maribor, Ptuj, Murska Sobota in Žalec, ki imajo na splošno visoko gostoto prebivalstva.

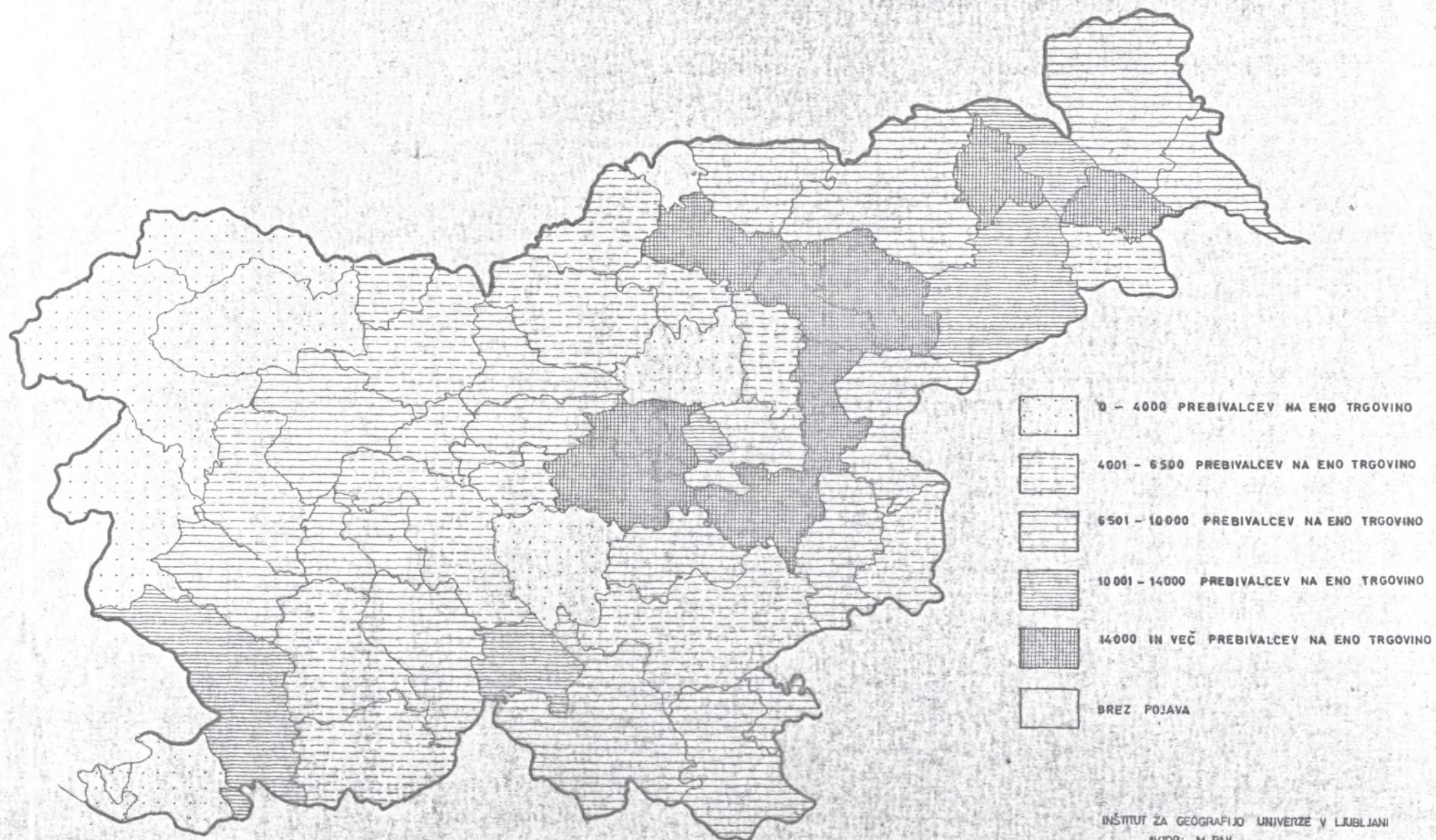
Nasprotno pa so občine s najnižjim številom prebivalcev tudi občine z najnižjo gostoto prebivalstva na eno trgovino, Radlje, Dravograd, Slovenj Gradec, Šmarje, Metlika, Postojna, Logatec, Kamnik, ter Koper, Celje in Ljubljana-Center z večjim številom trgovin s predmeti iz usnja in gume. V zadnjih treh občinah je gostota prebivalcev na eno tovrstno trgovino enkrat nižja od poprečka za SRS.

Ne navadno skromno je število občin in naselij s trgovinami z drobnimi predmeti (fotomaterial, ure, nakit itd.). Samo 31,7 % občin ima tovrstne trgovine, ob redkih manjših občin (Radlje, Ribnica), le občine z večjimi mesti. Zato je tudi poprečna gostota 28.785 prebivalcev na eno tovrstno trgovino absolutno najvišja od vseh skupin trgovin.

Veliko več je trgovin s predmeti za gospodinjstvo in gospodarstvo ter za osebne potrebe, ki tudi sodijo k srednjeročni oskrbi. Le občine Cerknica, Logatec, Mezirje, Radlje in Šentjur specializirane tovrstne trgovine leta 1972 niso imele. Ker gre za širok spekter panog, ki sem sodijo, je gostota prebivalstva na eno trgovino nizka, poprečno le 4192. Večina občin je pod tem poprečkom, in imajo prevladujoč delež vseh tovrstnih trgovin.

Najvišjo gostoto preko 11.000 ljudi na 1 tovrstno trgovino imajo občine Velenje, Žalec, Litija, Grosuplje, Ribnica in Vrhnika. V glavnem se to občine, ki se tudi pri drugih trgovinah pojavljajo z visoko gostoto prebivalstva. Nad 7000 prebivalcev na tovrstno trgovino imajo še občine G. Radgona, Radlje, Ravne, Konjice,

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO Z DRUGIM BLAGOM

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

AVTOR: M. PAK

RISAL: E. ZAMPERLO

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO Z ŽELEZNINO IN KMETIJSKIMI STROJI L.1972

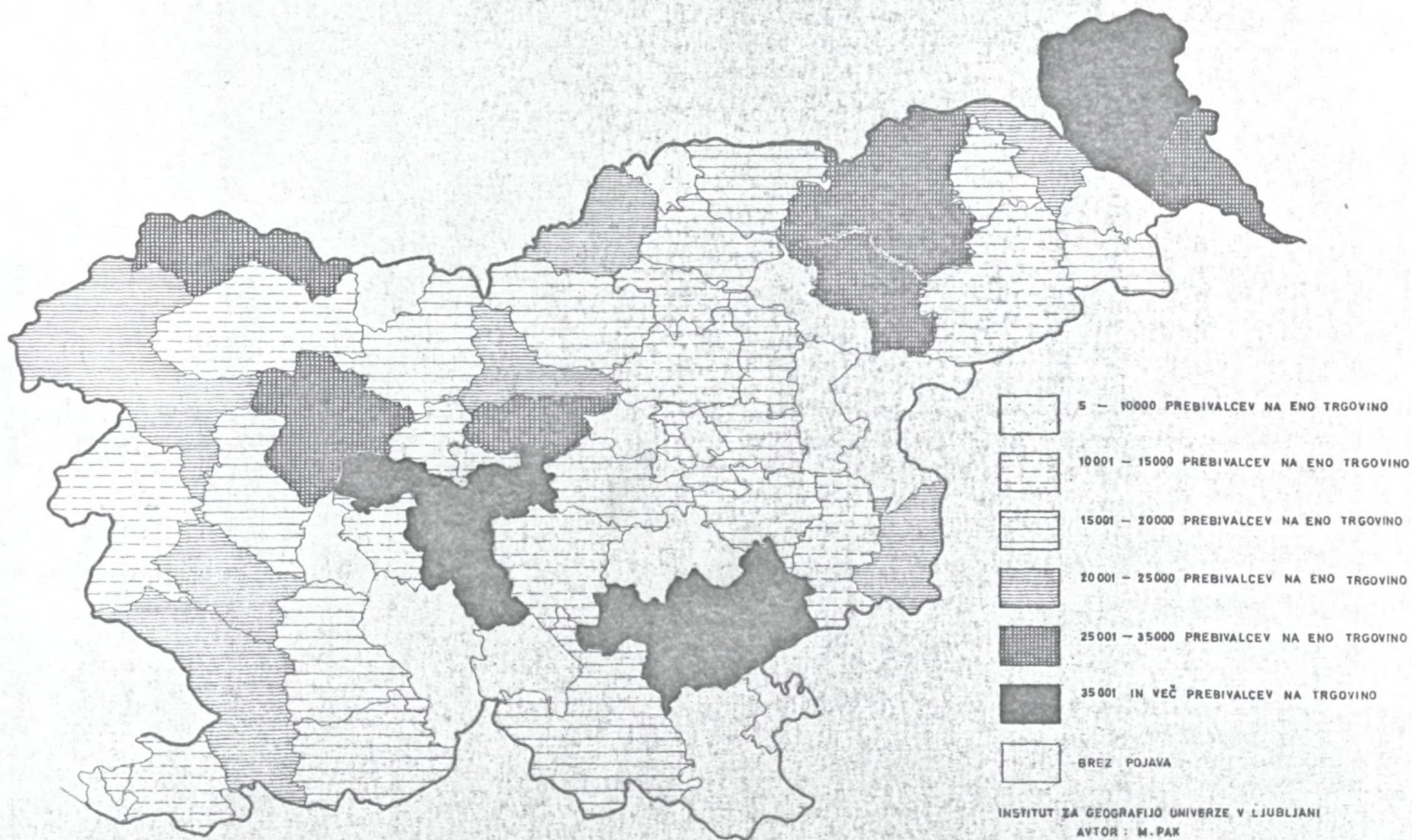

Šentjur, Sevnica, Domžale, Lj.-Moste, Vič in Šiška ter Kranj. Če dodamo še druge občine z nadpoprečno gostoto prebivalstva v Zasavju, na Gorenjskem in na Dolenjskem, ostane pod poprečkom, oziroma z nadpoprečno gostoto trgovin na prebivalce predvsem obsežno periferno območje, še zlasti manj poseljena območja v vzhodni Sloveniji, na Notranjskem in na Primorskem. Podpoprečna gostota prebivalstva na trgovino je še v goste naseljenih občinah Maribor in Celje, kjer je tovrstnih trgovin precej. Posebno koncentracijo pa izkazuje občina Ljubljana-Center s samo 542 prebivalci na eno trgovino. Ta občina vrši v prvi vrsti poleg svoje široke centralne funkcije tudi močno oskrbno funkcijo za ostale štiri ljubljanske občine.

Vse občine imajo tudi trgovine, ki so označene kot drugo neživilsko blago in tekoča goriva, ki pa po svojem funkcionalnem značaju sodijo k trgovinam za srednjeročno oskrbo. Poprečna gostota prebivalcev na eno tovrstno trgovino (kamor sodijo tudi benzinске postaje), je 5431. Ob tem pa nastopa podobno kot pri poprejšnji skupini trgovin močna polarizacija zlasti trgovin s podpoprečno gostoto prebivalstva. Najvišje gostote prebivalcev za trgovino in najbolj pomenjkljivo število trgovin imajo občine Jesenice, Redovljica, Tolmin, N. Gorica, torej ves skrajni SZ predel republike, vse tri obmorske občine in še Grosuplje, Žalec in Lj.-Center. Ker gre za zelo različen spekter trgovin, model seveda ni podoben do sedaj obravnavanim skupinam trgovin, na karti pa vendarle izstopa ponovno soodvisnost med tovrstno trgovino in številom prebivalstva.

Trgovine za dolgoročni nakup zadovoljujejo prebivalstvo s širšega območja, zaradi precej obsežnih predmetov in podobnega izbora povsod, se takšne trgovine nahajajo domala v vseh občinskih središčih. Takšen primer so trgovine z železnino in kmetijskimi stroji, s poprečno gostoto prebivalstva 5738 na eno trgovino. Že sam značaj predmetov je tak, da jih imajo tudi manjša središča. Koncentracije občin z najnižjo gostoto prebivalstva na trgovino je v vzhodni Sloveniji - G. Radgona, Ljutomer, Ptuj, Radlje,

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO S POHIŠTVOM L. 1972

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

AVTOR : M. PAK

RISAR : M. MARTINC

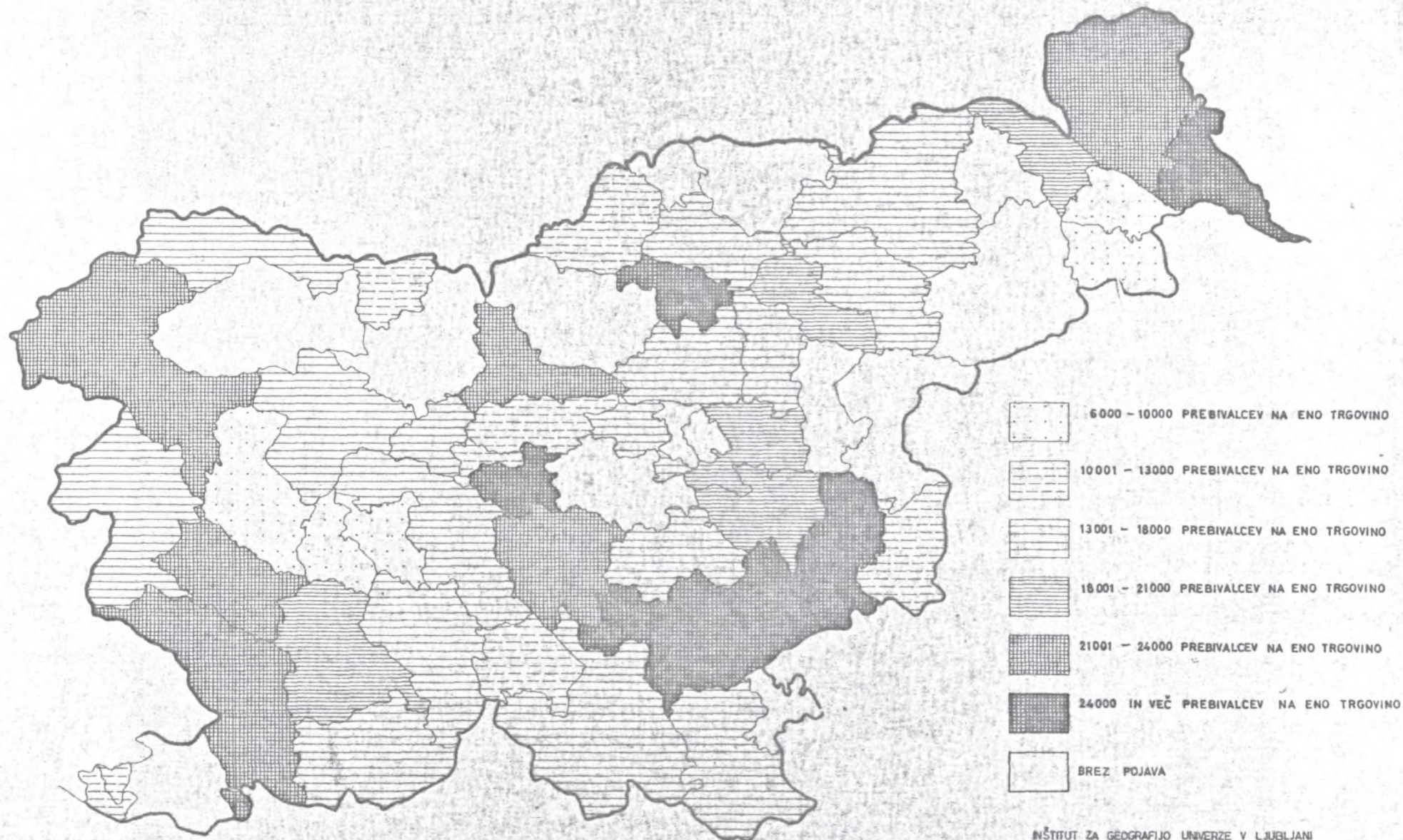
Dravograd, poleg njih še Metlika in Črnomelj. Še bolj pa je razširjena druga skupina podpoprečne gostote trgovin. Tako ostane z močno nadpoprečno gostoto prebivalstva na trgovino predvsem območje občin Ljubljana, Žalec, Ravne, Lenart, Lendava ter sklenjen pas od občine Šentjur do občine Kočevje, kjer gre dejansko za skromno razvitost tovrstne trgovske mreže.

Med najbolj značilne panoge trgovin za dolgoročne potrebe sodijo nedvomno trgovine s pohištvom, ki so praviloma v večjih središčih in kjer zavisi kvaliteta tudi močno od velikosti središča, oziroma v njem razvite tovrstne trgovine. Z tega razloga so številne občine brez takih trgovin, Ljutomer, Konjice, Šmerje, Šentjur, Hrastni, Zagorje, Trebnje, Metlika, Črnomelj, Tržič, Verknica, Logatec in Piran. Na ta račun se krepijo njihovi sosednji centri, še zlasti ob tako visoki poprečni gostoti prebivalstva na eno trgovino - 20.319. Ker gre največkrat za eno trgovino v enem občinskem središču, je gostota prebivalcev na eno trgovino višja tam, kjer je tudi višje število prebivalcev, Murska Sobota, Lendava, Maribor, Sl. Bistrica, Novo mesto, Lj.-Vič in Moste, Domžale, Kranj in Jesenice. Pravilnega ali vsaj poprejšnjim skupinam trgovin podobnega modela razporeditve trgovin po gostoti prebivalstva ni, kot je vidno tudi na karti. V glavnem je ob visokem številu prebivalstva gostota prebivalcev na trgovino visoka kljub temu, da jetudi število trgovin sorazmerno visoko. Izjema so občine Celje, Nova Gorica in Koper, izjemoma pa tokrat nima visoke gostote prebivalstva na trgovino občina Žalec.

Podoben model kažejo tudi trgovine z gradbenim materialom. Na eni strani kar 14 občin takšnih trgovin leta 1972 ni imelo, na drugi strani pa je izredno veliko občin s podpoprečno gostoto, ki znaša 19.852. Visoko gostoto imajo občine z največ prebivalstva. Na splošno je za trgovino za dolgoročno oskrbo značilna največja koncentracija v večjih središčih in odvisnost gostote od števila prebivalstva v obrobni predelih Slovenije.

Tudi v primeru razvrstitve gostote prebivalstva na eno trgovino

ŠTEVILO PREBIVALCEV NA TRGOVINO Z GRADBENIM MATERIALOM L.1972

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
AVTOR: M. PAK
RISAL: E. ZAMPERLO

(od vseh trgovin) po Ilešičevih socialnoekonomskih regijah, se uveljavita dva procesa; visoka gostota prebivalstva na trgovino v manj razvitih, goste poseljenih območjih in visoka gostota v močno razvitih območjih koncentracije prebivalstva, kar pomeni glede na koncentracije prebivalstva podpoprečno razvito omrežje trgovine; na drugi strani pa nizka gostota prebivalstva na eno trgovino v območjih najmanjše zgostitve prebivalstva, ki je lahko kombinirano z relativno razvito mrežo objektov oskrbe, kar naj bi pomenilo nadpoprečno ugodno gostoto trgovine. Ob poprečni gostoti 284,1 prebivalcev na eno trgovino v SRS, je v posameznih regijah gostota sledeča: Mezoregija Zgornjega Podravja 236,5, Mezoregija Spodnjega podravja 317,4 submezoregije Spodnjega Podravja 351,3, Pomurska mezoregija 363,5, osrednja Savinjska mezoregija 366,3, Šaleška mezoregija 363,5, Soteljska submezoregija 322,2, Jeseniško-Blejska mezoregija 195,6, Kranjska mezoregija 256,8, Ljubljanska mezoregija 320,9, Notranjske gozdne submezoregije 212,9, Dolenjske gozdne submezoregije 277,9, Trboveljska mezoregija 276,5, Krško-brežiška mezoregija 351,2, Vzhodno Dolenjska mezoregija 345,0, Belokranjska mezoregija 131,9, mezoregija Zgornjega Posočja 170,0, mezoregija Spodnjega Posočja 219,3, Koprška mezoregija 196, Ilirsko-Bistriška mezoregija 226,2.

Z a k l j u č k i

Analiza razporeditve in strukture objektov oskrbe v SR Sloveniji v letu 1972 je dala osnovne informacije in že hkrati nakazala osnovne prostorske strukturne probleme v oskrbi slovenskega prebivalstva s predmeti kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne oskrbe. Ob tem pa je tudi opozorila na oskrbo kot rezultat dosedanjih razvojnih razlik in kot dejavnik nadaljnjega regionalnega razvoja. Hitra urbanizacija nove Komunikacije, številnejša prometna sredstva, zaposlovanje v središčih ter s tem povezana prekvalifikacija prebivalstva in hitrejši razvoj vseh občinskih središč ter večjega števila drugih centralnih naselij različnih stopenj, so privedli do nove mreže in strukture oskrbe ter do potreb po nadaljnem izboljšanju oskrbe na vseh ravneh v vseh okoljih. Ta raziskava je ob svoji elementarni nalogi privedla do določenih zaključkov.

1. Ves poseljen slovenski prostor ima relativno goste mreže trgovin z živili, kar omogoča normalno preskrbo večini slovenskega prebivalstva ob najmanjši izgubi časa. V nižjih predelih je ta mreža seveda bolj gosta kot v odmaknjenih in višjih predelih. Vendar ne zadovoljuje kvaliteta vseh trgovin, kar zopet velja za predele, ki že itak nimajo možnosti kakršne koli druge dodatne oskrbe. Gostota 459. prebivalcev na eno trgovino z živili je zelo zadovoljiva.

Že preskrba s mesom pa kaže na stanje, kakršno je domala pri vseh objektih srednjeročne in kratkoročne oskrbe. Predvsem se močno zmanjša število naselij z mesnicami, ki so osredotočene v občinskih in drugih večjih središčih. Tako da lahko v smislu cele občine govorimo sicer o zadostnem številu tovrstnih objektov, vendar prostorsko neprimerno lociranih. Prostorsko mobilno prebivalstvo, to je mlajše prebivalstvo, največkrat z lastnim prevoznim sredstvom, ima seveda možnosti dodatne oskrbe v večjih središčih.

Še veliko močnejša je koncentracija objektov srednjeročne in dolgoročne oskrbe v občinskih in drugih večjih središčih. V mikroregionalnih in lokalnih središčih primanjkuje trgovin s tekstilom, s čevlji in z drugimi predmeti za srednjeročno oskrbo. V to kategorijo sodijo namreč tudi predmeti, ki se rabijo zelo goste in jih še posebej primanjkuje v novih nemestnih, a dokaj velikih novih koncentracijah prebivalstva.

V okolici Ljubljane, na Gorenjskem, v Celjski kotlini, v okolici Maribora je trgovina še relativno dobro razvita, marsikje drugod pa nastopajo praznine, ki niso v skladu s koncentracije prebivalstva, kot je na primer v občini Novo mesto. To velja tako za rasporeditev kot za strukturo trgovin. Veliko občinskih središč in drugih centralnih krajev ima neprimerno strukturo trgovin.

2. Zaradi prekomejne preskrbe imajo nekatera središča ob zahodni meji dobro razvite trgovine, skoncentrirano seveda v večjih središčih. V Kobaridu je na primer kapaciteta trgovin z živili, za zadovoljevanje potreb domačega prebivalstva mnogo prevelika. Ta vpliv greže še daleč v notrajnost Slovenije, do Postojne in praktično še do Ljubljane.

3. Na potencirano vlogo občinskih središč v oskrbi prebivalstva kaže to, da je skoraj v vseh občinskih središčih delež trgovin z živili manjši kot v vseh drugih naseljih občin,

4. Najvišje gostote naselij s trgovinami imajo občine z najhujšim številom naselij, ki so največkrat med seboj najbolj oddaljena. Sem sodijo le redke občine z velikim številom in goste posejanimi naselji.

Nasprotno pa imajo najnižji delež naselij s trgovinami periferne občine Črnomelj, Grosuplje, Hrastnik, Kočevje, Krško, Laško, Litija, Metlika, Novo mesto, Sevnica, Šentjur, Trebnje. Komaj vsako deseto naselje v teh občinah ima trgovino.

5. Slabo razvito trgovsko mrežo imajo nekatere občine v neposredni bližini največje zgoščitve trgovine - Ljubljane; Litija, Grosuplje, pa tudi Kamnik so med občinami s najmanj razvito trgovsko mrežo in tudi najslabšo strukturo. Pri Kamniku in Litiji gre za nerazvito trgovino izven obeh občinskih središč. Pri Grosupljem pa poleg tega še za povsem nerazvito občinsko središče. Večina okolnih naselij bolj gravitira v oskrbi v oskrbi k Ljubljani kot h Grosupljemu.

6. Nadpoprečno število prebivalcev na eno trgovino katere koli panoge imajo občine s velikim številom prebivalstva in hkrati s pomanjkljivo razvito oskrbno funkcijo. Oba dejavnika se povezujeta. Tipičen tak primer je Maribor, ki ima skoraj pri vseh skupinah oskrbe nadpoprečno število prebivalcev na eno trgovino.

7. Najhno število prebivalcev na eno trgovino imajo občine s najhnam številom prebivalstva. K temu se marsikje pridruži še iz katerega koli razloga večje število trgovin. Take občine, ki imajo skoraj v vseh skupinah oskrbe podpoprečno število prebivalcev na eno trgovino so največkrat periferne, predvsem je takšno območje kompaktno na skrajnem zahodu Slovenije.

ORGANIZACIJA OSKRBE V VPLIVNIH OBMOČJIH SLOVENSKE MEST

Organizacija oskrbe v slovenskem prostoru kaže določene zgoščitve, vezane na središča, komunikacije in prometna križišča. Čim manjše je središče, tem manj objektov oskrbe je v njem skoncentriranih in tem slabše je razvita oskrba tudi v njegovem vplivnem območju. Z oddaljenostjo od središča se število objektov oskrbe manjša.

Na teh zakonitostih sloni metoda raziskave dominanc in subdominanc prebivalstva in ekonomskih dejavnikov, ki jo je D. J. Bogue uporabil za raziskavo celotnega teritorija ZDA⁶⁾. Te metode smo uporabili za prikaz zgoščitve trgovine v odvisnosti od urbanih središč za nekatera naselja v Sloveniji.

Proučena so bila vplivna območja naslednjih mest: Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Koper, Nova Gorica, Velenje, Jesenice, Novo mesto, Murska Sobota, Ptuj, Škofja Loka, Lendava, Slovenska Bistrica, Tolmin, Metlika, Ribnica, Pivka, Ormož. Izbrana so bila mesta raznih velikosti, v različnih naravnih sredinah ter s tem povezanimi razlikami v prometni povezanosti z različno razvitimi vplivnimi območji in mesta v različnih predelih SR Slovenije. Tako so vsaj deloma lahko bili vključeni različni medeli prostorske distribucije objektov oskrbe, ki pri nas nastopajo. Analiza je bila opravljena za posamezna naselja, v nadaljnjem postopku so bila ta naselja združena v skupine po številu prebivalstva, kot je prikazano v tabelah.

Vplivna območja vsakega od devetnajstih mest so bila razdeljena na sektorje in na zone oddaljenosti. Zone se širijo koncentrično od središča centralnega naselja v razdaljah 0 - 5 km, 5 - 10 km, 10 - 15 km, 15 - 20 km. Ker gre za precejšnje razlike v velikosti mest, dajejo pasovi oddaljenosti različne rezultate v

6) Don J. Bogue: The Structure of the Metropolitan Community. A. Study of Dominance and Subdominance. Michigan 1950.

bolj oddaljenih zonah. Predvsem se lahko pri manjših središčih pojavi v zoni 15 - 20 km še drugo enakovredno ali celo večje središče. Da bi to spravili v realne meje, je bila izločena najbolj oddaljena zona 20 - 25 km, ki jo Bogue ima, upoštevana pa je bila tudi pri dveh manjših raziskavah treh nizozemskih mest in Maribora⁷⁾. V splošnem pa je takšna opredelitev za oddaljenosti primerna za centralna naselja vseh velikosti in omogoča primerjavo. Redko se prekrivata raziskani območji dveh središč.

Vseh devetnajst vplivnih območij proučenih mest v razdalji do 20 km je bilo še nadalje razdeljenih glede na pristopnost na 12 sektorjev, od katerih je vsak obsegal po 30° s središčem v centru mesta. Teh 12 sektorjev je bilo razdeljenih na cestne in lokalne. Za cestne sektorje so bili določeni tisti, v katerih je v njihovem pretežnem delu potekala železniška proga ali vsaj glavna cesta med dvema občinskima središčema. V to skupino so bili torej uvrščeni vsi sektorji ob glavnih komunikacijah. Sektorji brez takšne ceste ali železniške proge so bili uvrščeni v drugo skupino tako zvanih lokalnih sektorjev. Bogue ima še subdominantne sektorje, kjer je na oddaljenosti več kot 10 km od središča naselje z najmanj 15.000 prebivalci. Pri nas to takšni primeri zelo redki, zato smo subdominantne sektorje opustili.

Analiza za vseh 19 naselij je bila opravljena posamezno po podatkih popisa trgovin 1972. leta. Poleg analize vseh trgovin je bila opravljena v tabelah še posebej analiza trgovin s tekstilom, ki so v SR Sloveniji poleg trgovin z živili najbolj številne.

7) Mirko Pak: Nekateri elementi vprašanja dominance in subdominance v metropolitanskih regijah Groningena, Leeuwardena in Zwolle (severna Nizozemska), tipkopis, Amsterdam 1971, str. 13.

Mark Pak: Transformacija vanguardskih naselja u gravitacionom području Maribora - neki elementi pitanja dominance i subdominance, Zbornik za jugoslovenskiot simpozium za probleme na selските i zemljodelskoto proizvodstvo, 11 - 13 maj 1972, Chrid 1972, Skopje 1972, str. 159 - 168.

Sinteza analize vseh 19 mest je pokazala koncentracijo trgovin v cestnem sektorju, kjer jih je 76,9 %, medtem ko je v lokalnem sektorju 23,1 % trgovin. To da razmerje 3,3 : 1 v korist cestnega sektorja, v katerega je vključeno tudi samo centralno naselje. Pri skupnem številu 228 sektorjev, je cestnih le 36,1 % in lokalnih 63,9 %, razmerje pa je 1 : 1,7 % v korist lokalnih sektorjev. Tako pride skupno na 1 cestni sektor 65 trgovin in na 1 lokalni sektor le 11,3 trgovin. Na splošno pomeni torej položaj ob glavnih komunikacijah tudi boljše oskrbo, kar se močno potencira s priključitvijo samega centralnega naselja in ponekod tudi drugih večjih centralnih naselij, ki ležijo v večji oddaljenosti ob glavnih komunikacijah. V 19 proučenih primerih so takšna centralna naselja Slovenska Bistrica, Maribor, Trbovlje, Hrastnik, Velenje, Žalec, Črnomelj, Konjice, G. Radgona, Ljutomer, Celje, Slovenj Gradec, Kočevje, Domžale, Mengeš, Kamnik, Piran, Izola, Škofja Loka, Tržič, Ljubljana, Kranj, Postojna, ki so največ 20 km oddaljena od središč. Večina jih leži v zoni 15 - 20 km, nekaj pa jih je tudi bliže; Žalec, Kranj, Izola in Škofja Loka v zoni 5 - 10 km, Ljutomer, G. Radgona, Konjice, Žalec, Domžale, Tržič, Piran in Postojna v zoni 10 - 15 km. Normalno nastopajo precejšnje razlike tudi med posameznimi zonami oddaljenosti in med posameznimi zonami v cestnem in v lokalnem sektorju. Število trgovin na eno zono oddaljenosti v posameznih sektorjih je sledeče:

Zone	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	27,9	0,7	10,8
5 - 10 km	6,1	1,7	3,3
10 - 15 km	9,3	2,9	5,3
15 - 20 km	22,6	6,3	12,0

Izstopa predvsem izredno nizka gostota trgovin v zoni 5 - 10 km in izredno nizka gostota trgovin v prvih dveh zonah lokalnega sektorja.

Cestni sektor, v katerega je vključeno tudi centralno naselje, izkazuje normalno visoko gostoto trgovin v zoni 0 - 5 km, ki obsega še obmestja, pri manjših središčih pa tudi ožje vplivno območje. Zaradi nagle urbanizacije, ki je najmočnejša ob večjih komunikacijah, imajo skoraj vsa naselja v 5 km zoni cestnega sektorja vsaj po eno trgovino

V drugi zoni 5 - 10 km oddaljenosti od središča so poleg manjših naselij in novih jeder koncentracije prebivalstva tudi lokalna središča, predvsem centralne vasi. Zato pa na takšni razdalji ni večjih središč in največkrat vsa srednjeročna ter del kratkoročne oskrbe usmerjene v centralno naselje. Zato je skupno število trgovin tukaj najmanjše in ni v sorazmerju z naraščanjem števila prebivalstva, ki je v tej zoni procentualno celo večje kot v zoni 0 - 5 km, po absolutnem številu pa takoj za njo.⁸⁾

V zoni oddaljenosti 10 - 15 km je vključenih že 8 večjih naselij, občinskih središč s po 30 - 40 trgovin. Vendar je kljub tem naseljem prisotno predvsem povečanje števila in deleža naselij s trgovinami. Zaradi večje oddaljenosti od občinskih središč se poveča gostota trgovin, kar je pokazala tudi analiza oskrbe ve občini Slovenska Bistrica. V zoni oddaljenosti 15 - 20 km pa so tudi večja centralna naselja, kar je pokazala tudi analiza dominance in subdominance treh nizozemskih mest.⁹⁾ Ker gre pri raziskavi za zone oddaljenosti postavljene v zračni črti, je dejanska razdalja na kateri se takšna središča pojavljajo okrog 25 km. Takšna razporeditev središč je značilna za Ljubljansko kotlino, Mariborsko regijo, Prekmurje in Veljsko kotlino, drugod so pa razdalje večje.

V lokalnem sektorju število in gostota trgovin raste z oddaljevanjem od središča. Za to, da so vplivna območja večjega

8) Mirko Pak: Transformacija vangradskih naselja u gravitacionom području Maribora, o.c. str. 161

9) Mirko Pak: Nekateri elementi vprašanja dominance in subdominance, o.c.

SKUPAJ: LJUBLJANA, MARIBOR, CELJE, KRANJ, KOPER, NOVA GORICA, VELENJE, JESENICE, NOVO MESTO, MURSKA SOBOTA, PTUJ, ŠKOPJA LOKA, LENDAVAL, SLOVENSKA BISTRICA, TOLMIN, METLIKA, RIBNICA, PIVKA, ORMOŽ

Oddaljenost	Vse trgovine		Trgovina s tekstilom				
	Sektor	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km		2369 42,9 %	95 5,7 %	2464 34,3 %	257 44,1 %	1 1,4 %	258 39,6 %
5 -10 km		518 9,4 %	246 14,9 %	764 10,6 %	56 9,6 %	3 4,4 %	59 9,1 %
10 -15 km		788 14,3 %	419 25,3 %	1207 16,8 %	57 9,8 %	8 11,8 %	65 10,0 %
15 -20		1846 33,4 %	896 54,1 %	2742 38,3 %	213 36,5 %	56 82,4 %	269 41,3 %
Skupaj :		5521	1656	7177	583	68	651

števíla središč asimetrična, je več vzrokov. Pri Kopru skoraj polovica sektorjev, od katerih so vsi lokalni, poteka po morju. Pri Novi Gorici, Mariboru, Murski Soboti, Lendavi, Tolminu in Jesenicah veliko lokalnih sektorjev preseka državna meja, pri Ormožu, Ptujú, Metliki pa republiška meja. Poleg tega pa segajo lokalni sektorji posameznih središč v povsem nenaseljena ali slabo naseljena območja, kar prihaja do veljave pri domala vseh središčih. Izredno nizka je gostota trgovin v zoni 0 - 5 km, v kateri je tudi število naselij majhno, 95 trgovin ne predstavlja niti ene trgovine na en sektor v eni zoni. Tudi v drugi zoni ni velikega napredka, čeprav oddaljenost 5 - 10 km od središča tudi v lokalnem sektorju ponekod že pomeni začetek koncentracije prebivalstva. Zlasti pri manjših središčih pa je to še povsem agrarno območje, slabo opremljeno z infrastrukturnimi objekti med katerimi je zlasti problematična oskrba s predmeti kratkoročne oskrbe.

Podobno kot v predhodni zoni, je tudi v zoni 10 - 15 km odstotek trgovin višji kot v cestnem sektorju. To je predvsem zaradi večjega števila naselij, v tej zoni in zaradi manjših lokalnih središč z do 10 trgovinami. Največ - 896 trgovin je v najbolj oddaljeni zoni 15 - 20 km, v katero so bila uvrščena tudi nekatera večja središča, del Ljubljana-Vič, Trbovlje, Hrastnik, Slovenj Gradec. Poleg teh je tukaj še vrsta centralnih vasi in drugih lokalnih središč.

Pri razporeditvi trgovin s tekstilom je odstopanje od modela razporeditve vseh trgovin v lokalnem sektorju večje kot v cestnem. Zaradi višje vrednosti je trgovin s tekstilom več, čim večje je središče. Glede na to je že pri cestnem sektorju večja koncentracija trgovin s tekstilom v zoni 0 - 5 km in v zadnji zoni 15 - 20 km. Pri lokalnem sektorju pa je kar 82,4 % vseh trgovin s tekstilom v naseljih zone oddaljenosti 15 - 20 km, z oddaljevanjem od središča se v vsaki zoni število trgovin ustrezno poveča. Nezadostno razvite mreže oskrbe s tekstilom predvsem v lokalnem sektorju pokaže tudi delež trgovin s tekstilom; v cestnem sektorju pride ena trgovina s tekstilom

na 9,5 vseh trgovin, v lokalnem sektorju pa na 25 trgovin . Čeprav se najbolj enostavna oskrba s tekstilom lahko zadovoljuje v izvenmestnih naseljih tudi v trgovinah z mešanim blagom, je vendarle večina oskrbe s tekstilom vezane na večja središča s specialnimi trgovinami s tekstilom. Analizi občin Slovenska Bistrica in Tolmin sta to v celoti potrdili.

V vplivnih območjih različno velikih središč je razporeditev števila trgovin in njihova gostota različna in največkrat močno odstopa od skupnega modela za vseh 19 središč.

Skupna analiza za Ljubljano in Maribor je pokazala predvsem izredno visoko koncentracijo trgovin v zoni 0 - 5 km cestnega sektorja z 78 % vseh trgovin. Gostota se potem le rahlo veča z oddaljevanjem od središča, v zoni 5 - 10 km je 3 % vseh trgovin, v zoni 10 - 15 km 8,1 % in v zoni 15 - 20 km 10,9 %. Večji delež v zoni 0 - 5 km izkazuje Ljubljana kot Maribor, medtem ko drugi višek okoli 12 % izkazuje Ljubljana v zoni 15 - 20 km, Maribor pa v zoni 10 - 15 km. V lokalnem sektorju pa konstantno narašča število trgovin z oddaljevanjem od centra in doseže v zoni 15 - 20 km 58 %. Pri Ljubljani je v zonah 5 - 10 km, 10 - 15 km in 15 - 20 km dokaj enak delež trgovin od 27,5 - 37,2 %. Pri Mariboru je od komunikacij odmaknjeno območje podvrženo le slabi urbanizaciji, s še slabšo infrastrukturno opremljenostjo in zato odstotek trgovin naraste šele v zoni 10 - 15 km na 18,1 % in v zoni 15 - 20 km na 71,3 %. Tudi prebivalstvo kaže v teh zonah oddaljenosti lokalnega sektorja v obeh obdobjih 1953 - 61 in 1961 - 71 nazadovanje¹⁰⁾.

Trgovine s tekstilom kažejo še veliko večjo koncentracijo s preko 90 % trgovin v Mariboru in v Ljubljani v zoni 0 - 5 km cestnega sektorja. Ob obeh mestih v lokalnem sektorju tovrstnih

10) Mirko Pak: Transformacija vanguardskih naselja u gravitacionom području Maribora, o.c. str. 161

LJUBLJANA, MARIBOR

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovine s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	1246 78,0 %	6 4,1 %	1252 71,9%	122 91,0%	-	122 87,8 %
5 - 10 km	48 3,0 %	19 13,1 %	67 3,8%	1 0,7%	1 20,0%	2 1,4 %
10-15 km	130 8,1 %	36 24,8 %	166 9,5 %	6 4,5 %	-	6 4,3 %
15-20 km	172 10,9 %	84 58,0 %	256 14,8 %	5 3,8 %	4 80,0 %	9 6,5 %
Skupaj:	1596	145	1741	134	5	139

CELJE, KRANJ

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovina s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	338 53,3%	14 4,3%	352 36,7%	47 62,7%	-	47 47,5%
5 - 10 km	97 15,3%	41 12,6 %	138 14,4%	12 16,0%	-	12 12,1%
10 -15 km	112 17,7%	42 12,9 %	154 16,0 %	7 9,3%	1 4,2 %	8 8,1%
15 -20 km	87 13,7%	228 70,2%	315 32,9%	9 12,0%	23 95,8 %	32 32,3 %
Skupaj:	634	325	959	75	24	99

trgovin praktično ni. Velika območja vstran od glavnih komunikacij nimajo organizirane v bližini oskrbe s tekstilom, kar velja tudi za vse vrste srednjeročne in dolgoročne oskrbe. Na ta račun se večja centralna naselja še nadalje krepijo. Celje in Kranj imata v cestnem sektorju največ trgovin v zoni 0 - 5 km. V ostalih treh conah oddaljenosti pa je delež podoben tako, da je v zoni 15 - 20 km s 13,7 % najnižji. Tukaj ni primanjkljaja trgovin v zonah 5 - 10 in 10 do 15 km predvsem zaradi bližine lokalnih centrov, ki jim bližina tako velikih središč kot sta Kranj in Celje ni preprečila razvoja. Razlika med obema središčema je le ta, da je pri Celju pod 10 % trgovin v zoni 10 - 15 km, v naslednji zoni 15 - 20 km pa kar 23,1 %, pri Kranju pa je ravno obratno. Lokalni sektor beleži enako delež v zoni 5 - 10 in 10 - 15 km ter močno koncentracijo s 70,2 % v zoni 15 - 20 km. Razen v zoni 0 - 5 km izkazuje Kranj v vseh ostalih enak delež trgovin, Celje pa s 84,2 % koncentracijo v zoni 15 - 20 km.

Podoben model kažejo trgovine s tekstilom s to edino razliko, da so v lokalnem sektorju skoraj vse trgovine v zoni 15 - 20 km. Tudi pri trgovinah s tekstilom kaže Kranj večjo koncentracijo v zonah 0 - 5 km, Celje pa v zoni 15 - 20 km.

Koper, Nova Gorica, Velenje in Jesenice skupno izkazujejo v cestnem sektorju še manjšo koncentracijo v zoni 0 - 5 km, kar pa gre v veliki meri na račun Velenja, ki vključuje v zoni 15 - 20 km še Celje. Poleg izrazitega minimuma v zoni 5 - 10 km, v naslednjih dveh zonah ni razlik. Mnogo manjše so tudi razlike v lokalnem sektorju in se delež trgovin počasi veča od 16,6 % v zoni 0 - 5 km do 37,6 % v zoni 15 - 20 km. Razlike med naselji so seveda precejšnje. V cestnem sektorju kažejo Nova Gorica, Jesenice in Koper sekundarni višek v zoni 10 - 15 km, Velenje pa celo primarni višek z 52,2 % trgovin v zoni 15 - 20 km. Razen pri Velenju je v zoni 15 do 20 km delež v vseh središčih pod 4 %. Lokalni sektor kaže več trgovin s oddaljevanjem od središča, kar gre v glavnem na račun Velenja,

KOPER, NOVA GORICA, VELENJE, JESENICE

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovine s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	379 39,7 %	48 16,6 %	427 34,4 %	34 38,6 %	1 8,3 %	35 35,0 %
5 - 10 km	136 14,3 %	58 20,1 %	194 15,6 %	11 12,5 %	1 8,3 %	12 12,0 %
10 - 15 km	236 24,7	74 25,7	310 24,9	19 21,6 %	1 8,3 %	20 20,0 %
15 - 20 km	203 21,3 %	108 37,6 %	311 25,1 %	24 27,3 %	9 75,1 %	33 33,0 %
Skupaj:	954	288	1242	88	12	100

NOVO MESTO, MURSKA SOBOTA, PTUJ

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovine s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	242 50,7 %	11 3,9 %	253 33,2 %	29 72,5 %	-	29 56,9 %
5 - 10 km	48 10,1 %	56 19,7 %	104 13,7 %	7 17,5 %	-	7 13,7 %
10 - 15 km	63 13,2 %	82 28,9 %	145 19,0	1 2,5 %	1 9,1 %	2 3,9 %
15 - 20 km	124 26,0 %	135 47,5 %	259 34,0 %	3 7,5 %	10 90,9 %	13 25,5 %
Skupaj :	477	284	761	40	11	51

ki vključuje tudi ^Slovenj ^Graдец. Lokalni sektor Jesenic zaradi strukture naravnega okolja skoraj nima trgovin.

Trgovine s tekstilom kažejo v štirih naseljih skupno prvo koncentracijo v zoni od 0 - 5 km in sekundarno v zoni 15 - 20 km, medtem ko v lokalnem sektorju teh trgovin skoraj ni. V vplivnem območju Nove ^Gorice in Koprja je trgovin s tekstilom malo in še te so večinoma v zoni 0 - 5 km cestnega sektorja ali v samem središču. Prav tako kažejo tudi Jesenice koncentracijo v zoni od 0 - 5 km od nekoliko večjem številu trgovin, medtem, ko je v vplivnem območju ^Velenja največ trgovin s tekstilom v zoni od 15 - 20 km.

Novo mesto, Murska ^Sobota in Ptuj z 9.000 - 10.000 prebivalci kažejo v skupni razvrstitvi trgovin z 33,2 % koncentracijo v zoni 0 - 5 km in z 34,0 % v zoni 15 - 20 km. Vsa tri mesta so regionalna središča precejšnjega števila prebivalstva, tudi nad 100.000 in sodijo zelo visoko pod Kokoletovi klasifikaciji, Murska ^Sobota in Novo mesto v IV. stopnjo centralnosti, Ptuj pa v V.¹¹⁾ Prav veliko število večjih naselij na vsem gravitacijskem območju treh naselij je poleg vključitve Lenarta, Lenčave in ^Trebnjega v zono 15 - 20 km vzrok za tolikšno koncentracijo trgovin v tej zoni. Poleg tega je iz istega razloga izmed vseh sedmih združenih skupin naselij prav tukaj največji delež trgovin v lokalnem sektorju 37,3 %. Podobno kot pri ^Celju in Kranju je to zaradi razmeroma enakomerne naseljenosti v vseh treh gravitacijskih območjih.

V cestnem sektorju je koncentracija s 50 % trgovin v zoni 0 - 5 km, v Murski ^Soboti pa je ta delež le 40 %. Zato pa je razmerje v bolj oddaljenih zonah v Murski ^Soboti še najbližje skupnemu poprečku, medtem ko je v zonah 5 - 10 km in 10 - 15 km pri Novem mestu komaj kaj trgovin in pri Ptujju nekoliko več. V lokalnem sektorju je porast števila trgovin konstanten z

11) V. Kokole: Centralni kraji v ^{SR} Sloveniji, Geografski zbornik ^{II}, Ljubljana 1971, str. 5-133

oddaljevanjem od središča in doseže s 47,5 % maksimum v zoni 15 - 20 km. Enak model kaže Ptuj, pri Novem mestu je skoraj enak odstotek v zoni 5 - 10 in 10 - 15 km ter kar 61,6 % v zoni 15 - 20 km, v Murski Soboti pa je z 39 % višek v zoni 10 - 15 km in v zoni 15 - 20 km z 31,8 % vseh trgovin lokalnega sektorja.

Trgovine s tekstilom so z 72,5 % koncentrirane v zoni 0 - 5 km cestnega sektorja. V cestnem sektorju Ptuja so sploh vse trgovine s tekstilom v prvi zoni, pri Novem mestu v zoni 0 - 5 km in v zoni 15 - 20 km, pri Murski Soboti pa v prvih treh zonah. V vseh treh vplivnih območjih se trgovine s tekstilom javljajo v lokalnem sektorju v zoni 15 - 20 km.

Škofja Loka in Lendava skupaj izkazujeta poseben model, ki je posledica položaja Kranja in Ljubljane, v vplivnem območju Škofje Loke. Zato kaže predstaviti oba modela ločeno. Skupno imata obe naselji to, da sta njuni vplivni območji enostranski, pri Lendavi je meja, pri Škofji Loki pa slabo naseljeno hribovje. Škofja Loka ima le 4,9 % trgovin v zoni 0 - 5 km, v zoni 5 - 10 km leži že Kranj in delež trgovin je 16,9 %. Temu sledi zona ožjega obmestja Ljubljane in drugih močno urbaniziranih in s trgovinami opremljenih naselij v kateri je delež trgovin 6,5 %, da se v zoni 15 - 20 km dvigne zaradi Ljubljane na 71,8 %. Takšen je približno model tudi v vseh zonah cestnega sektorja, medtem ko v lokalnem sektorju število trgovin z oddaljevanjem narašča ter doseže število 137 v zoni 15 - 20 km zaradi dela Ljubljane, ki sodi v občino Moste. Podobno je s trgovinami s tekstilom, ki jih je v zoni 0 - 5 km le 2,6 %, v zoni 5 - 10 km kar 16,5 %, v zoni 10 - 15 km jih sploh ni in v zoni 15 - 20 km jih je kar 79,6 %.

Model razporeditve trgovin v vplivnem območju Lendave kaže največjo koncentracijo v zoni 0 - 5 km z 48,9 %. V tem vplivnem območju ni drugega večjega središča. V zoni 5 - 10 km je komaj 6,8 % trgovin, v zoni 10 - 15 km jih je 25,0 % in v zoni 15 - 20 km 19,3 %. Ob izredno močni koncentraciji v zoni

ŠKOFJA LOKA, LENDA VA

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovina s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	92 9,2 %	6 2,7 %	98 8,1 %	9 5,8 %	-	9 5,7 %
5 - 10 km	186 18,6 %	11 5,0 %	197 16,2 %	25 16,2 %	-	25 15,8 %
10- 15 km	32 3,2 %	63 28,8 %	95 7,8 %	-	2 50,0 %	2 1,3 %
15- 20 km	689 69,0 %	139 63,5 %	828 68,0 %	120 78,0 %	2 50,0 %	122 77,2 %
Skupaj:	999	219	1218	154	4	158

SLOVENSKA BISTRICA, TOLMIN, METLIKA, RIBNICA, PIVKA

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovina s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	162 17,7 %	10 2,8 %	172 13,5 %	12 14,3 %	-	12 12,5 %
5 - 10 km	30 3,3 %	47 13,1 %	77 6,0 %	-	1 8,3 %	1 1,0 %
10- 15 km	171 18,7 %	113 31,6 %	284 22,3 %	20 23,8 %	3 25,0 %	23 24,0 %
15- 20 km	552 60,3 %	188 52,5 %	740 58,2 %	52 61,9 %	8 66,7 %	60 62,5 %
Skupaj :	915	358	1273	84	12	96

o - 5 km je tudi tukaj, podobno kot pri večini naselij, minimum v zoni 5 - 10 km, torej v najožjem vplivnem območju, ki v oskrbi gravitira direktno v središče in v katerem tudi sicer primanjkuje naselij na splošno in še posebej večjih naselij, torej lokalnih središč. To je indentično razporeditvi trgovin v cestnem sektorju, medtem ko v lokalnem sektorju skoraj ni trgovin. Trgovine s tekstilom so samo v zoni o - 5 km.

V naslednji skupini so združena naselja z 2000 - 3000 prebivalcev, Slovenska Bistrica, Tolmin, Metlika, Ribnica, Pivka. Razen Pivke dosežejo ostala štiri naselja centralnost III. stopnje po Kokoletu. To odseva tudi v prostorski strukturi trgovskih objektov, saj je v zoni o - 5 km manj trgovin kot v zonah 10 - 15 km in 15 - 20 km. Če se v bolj oddaljeni zoni pojavi kakšno večje središče, je tam tudi absolutna koncentracija trgovine. To so v zoni 10 - 15 km pri Slovenski Bistrici Konjice, v zoni 15 - 20 km pa Maribor; pri Pivki je v zoni 10 - 15 km Postojna, pri Metliki v zoni 15 - 20 km Črnomelj ter pri Ribnici v zoni 15 - 20 km Kočevje. Razen Slovenske Bistrice ležijo vsa ta središča dokaj periferno in so zato oblikovala svoje lastno vplivno območje, ki pa je praviloma manj naseljeno z relativno slabo kupno močjo. Vsa centralna naselja ležijo v cestnem sektorju, kjer je zato tako visoka koncentracija trgovin v zoni 15 - 20 km, kar velja tudi za trgovine s tekstilom. Na drugi strani pa kaže razvrstitev trgovin v lokalnem sektorju konstantno naraščanje števila z oddaljevanjem od središča.

Največja koncentracija z 80 % trgovin v zoni 15 - 20 km cestnega sektorja in najmanjši delež z 9,2 % v zoni o - 5 km kaže Slovenska Bistrica. Podobno je tudi v lokalnem sektorju, kjer pa zaradi Poljčan močnejše izstopi z 38,7 % tudi zona 10 - 15 km. Tudi pri Pivki je v zoni o - 5 km le 10,9 % trgovin, maksimum s 74,2 % pa v zoni 10 - 15 km, kjer je Postojna. Lokalni sektor pa kaže konstantno večanje deleža z oddaljevanjem od središča.

ORMOŽ

Sektor Oddaljenost	Vse trgovine			Trgovina s tekstilom		
	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj	Cestni sektor	Lokalni sektor	Skupaj
0 - 5 km	41 36,4 %	-	41 27,3 %	4 50,0 %	-	4 50,0 %
5 - 10 km	9 8,0 %	14 37,8 %	23 15,3 %	-	-	-
10 - 15 km	44 38,9 %	9 24,4 %	53 35,3 %	4 50,0 %	-	4 50,0 %
15 - 20 km	19 16,8 %	14 37,8 %	33 22,1 %	-	-	-
Skupaj :	113	37	150	8	-	8

Tolmin, Metlika in Ljubnica imajo okoli 40 % trgovin v zoni 0 - 5 km cestnega sektorja, nadaljna razvrstitev pa je odvisna od vključitve drugih centralnih naselij. Tolmin ima zaradi Kobarida sekundarni višek z 31,2 % v zoni 10 - 15 km, Metlika zaradi Črnomlja v zoni 15 - 20 km s 53,6 %, prav tako Ljubnica zaradi Kočevja z 59,7 %. Zanimiva je tudi absolutna odsotnost trgovin v cestnem sektorju Metlike v zoni 10 - 15 km in pri Ljubnici v zoni 5 - 10 km. To vsekakor dokazuje nerazvitost od osrednjega gospodarskega križa oddaljenih območij. Obratno pa pri vseh štirih naseljih v lokalnem sektorju število trgovin konstantno narašča z oddaljevanjem od središča.

Tudi trgovine s tekstilom kažejo model razvrstitve centralnih naselij. V centralnih vaseh teh trgovin praktično še ni, zato je veliko zon sploh brez trgovin s tekstilom pri vseh petih naseljih.

Ostane še občinsko središče Ormož z okrog 1600 prebivalci in s dokaj goste naseljenim 20 km vplivnim območjem. Zato je skupno število trgovin 150 relativno visoko glede na druga večja središča. Koncentracija trgovin je v zoni 0 - 5 km in v zoni 10 - 15 km, v kateri je Ljutomer. Takšen model je tudi v cestnem sektorju. V lokalnem sektorju pa je prav obratno, saj je največ trgovin v zonah 5 - 10 km in 15 - 20 km. Samo po 4 trgovine so v zonah 0 - 5 km in 10 - 15 km.

Z a k l j u č k i

1. V vplivnih območjih vseh devetnajstih raziskanih središč je absolutna koncentracija trgovin v cestnem sektorju, kar pomeni koncentracijo ob komunikacijah. Ta koncentracija se še poveča, ob tem, da je v bolj oddaljenih zonah tudi več središč s močno razvito trgovsko funkcijo.

2. Za koncentracijo trgovin v zoni 0 - 5 km nastopi močna praznina v zoni 5 - 10 km. Le nekoliko boljše je stanje v zoni 10 - 15 km. Iz obeh zon je oskrba prebivalstva močno osredotočena v samo središče, kar je odvisno od velikosti središča. Večje je središče, manjši je delež in največkrat tudi število trgovin v zoni 5 - 10 km.
3. Izredno skromno je število trgovin v lokalnem sektorju v zoni 0 - 5 km in v zoni 5 - 10 km. Z oddaljevanjem od središča se pri vseh središčih v lokalnem sektorju veča število in delež trgovin.
4. Močna je koncentracija trgovin s tekstilom v prvi in četrti zoni. To kaže tudi na odsotnost tovrstne trgovine v manjših centralnih naseljih, medtem ko jih v centralnih praktično ni. V cestnem sektorju pride 9,5 vseh trgovin na 1 trgovino s tekstilom, v lokalnem sektorju pa celo 25 trgovin. To še dopolni sliko o neenakih prostorskih možnostih oskrbe vsega prebivalstva, oziroma nezadostne razvitosti trgovine na obsežnih, od glavnih komunikacij oddaljenih območjih. Ob tem je treba imeti pred očmi še dejstvo, da obravnavana območja niso gospodarsko najbolj nerazvita in ne obsegajo naravno najmanj ugodne pogoje za večjo gospodarsko aktivnost.
5. Vplivno območje oskrbe je odvisno od dveh dejavnikov. V območjih s številnimi centralnimi naselji so vplivna območja manjših središč omejena tudi samo na prvi dve zoni, torej do 10 km ali v nekaterih primerih še manj, kot je to pri Škofji Loki. V teh primerih je v zoni 15 - 20 km sigurno več trgovin kot v zoni 0 - 5 km (Velenje, Škofja Loka, Pivka, Ribnica, Slovenska Bistrica). V perifernih območjih z redkimi središči, pa je tudi v vplivnih območjih manjših središč trgovin več v zoni 0 - 5 km kot v zoni 15 - 20 km (Metlika, Lendava, Tolmin).
6. Razporeditev in gostota trgovin v vplivnem območju nekega centralnega naselja je sicer odvisna od velikega števila de-

javnikov (naravne danosti, komunikacije, gospodarska razvitost, gostota poseljenosti itd.) in kaže v vplivnem območju vsakega središča svoj model, vendar ima neke skupne značilnosti, ki se odvisne v veliki meri od velikosti samega središča in od razdalje do večjega središča.

REGIONALNA USHERITEV OSKRBE

U v o d

Prostorska organizacija oskrbe v slovenskem prostoru je odvisna od večjega števila dejavnikov, med katerimi izstopata dva. To je pripadnost območij posameznim boljše ali slabše razvitim občinam s manjšimi ali večjimi središči, ter bližina večjih ali celo velikih urbanih središč, ki tudi v prostorski strukturi bolj oddaljenih predelov igrajo važno, če ne celo odločujočo vlogo. Mreža oskrbe v posameznih občinah je odvisna od razvitosti občine, od razvitosti samega občinskega središča, od razvitosti komunikacij itd. Zato je za poznavanje regionalne strukture oskrbe občina nedvomno primarna enota.

Raziskani sta bili dve občini, Slovenska Bistrica in Tolmin. Obe sodita med manj razvite slovenske občine. Slovenska Bistrica leži v vplivnem območju Maribora, občina Tolmin pa je periferna in obmejna. Obe občini obsegata naravno različne predele, med katerimi so razvojne razlike velike. Poleg tega pa sta obe občinski središči relativno skromni po številu prebivalstva s temu primerno razvitimi centralnimi funkcijami. Kokole uvršča Tolmin v IV. stopnjo centralnosti, Slovensko Bistrico pa v III. stopnjo.

V obeh občinah je bila v večjem številu naselij opravljena anketa gospodinjstev o regionalni strukturi oskrbe. Oskrba pa je bila razdeljena v kratkoročno, srednjeročno in dolgoročno. V anketi so bila zajeta vprašanja o kraju in pogostosti oskrbe z živili in posebej z mesom v okviru kratkoročne oskrbe, z čevlji, manjšimi tekstilnimi predmeti, obleko in blagom, predmeti za gospodinjstvo, predmeti za gospodarstvo v okviru srednjeročne oskrbe in s pohištvo v okviru dolgoročne oskrbe. Temu so bila dodana še vprašanja o gostoti obiskov posameznih centralnih naselij.

Regionalna usmeritev v občini Slovenska Bistrica

Kratkoročna, srednjeročna in dolgoročna oskrba

Za prikaz prostorske organizacije oskrbe je območje občine Slovenska Bistrica imelo določene prednosti, ki omogočajo preverjanje večjega števila prostorsko relevantnih pojavov.

- a/ Območje obsega fizično heterogeno okolje od vrhov Pogorja na severu preko Podpohorskih goric, Dravinjskih goric, do Haloz na jugu ter skrajnega JZ dela Dravskega polja. To je povzročilo dokaj ostre razvojne razlike, ki jih slaba prometna dostopnost, kot eden osnovnih elementov regionalnega razvoja in s tem tudi razvoja trgovine, še povečuje.
- b/ Območje prečka glavna cesta Maribor - Celje - Ljubljana in še starejši razvojni dejavnik, železnica s križiščem v Pragerskem.
- c/ Maribor s preko 100.000 prebivalci, ki je bil od nekdaj zaposlitveno in nakupovalno središče tudi za to območje, je od Slovenske Bistrice oddaljen le 25 km. Še nekoliko bližji sta sosednji občinski središči Ptuj in Konjice.
- d/ Občina Slovenska Bistrica je na robu razvitosti. Tudi občinsko središče Slovenska Bistrica ne doživlja nadpoprečnega razvoja, v oddaljenosti 10 km pa se na jugu uveljavlja še drugo regionalno središče Poljčane s 1100 prebivalci.

Glede na naštetu je bila vsa občina razdeljena na štiri območja:

- I. območje na jugu obsega severne odrastke Haloz, dolino Dravinje z regionalnim središčem Poljčane in severno obrobje doline Dravinje.
- II. območje obsega jedro Dravinjskih goric ob železniški progi in najbolj mokrotni JZ del Dravskega polja s Pragerskim.

III. območje obsega osrednje občine ob glavni cesti z občinskim središčem, do obronkov Pohorja na severu.

IV. območje obsega Pohorje od vznožja do najvišjih vrhov.

V vseh štirih območjih skupaj je bilo v 41 naseljih anketiranih po pet gospodinjstev, skupaj 205^x.

Oskrba prebivalstva občine je usmerjena v oskrbna središča znotraj in zunaj občine. Prvo velja zlasti za lokalno oskrbo s predmeti kratkoročne oskrbe, pri kateri je tudi prostor oskrbe posameznih središč omejen na manjše območje z delnim prekrivanjem z območji večjih središč. Srednjeročna oskrba se vrši že na večje daljave glede na zahteve in glede na pomanjkanje tovrstnih objektov v lokalnih središčih, medtem ko se to še stopnjuje pri oskrbi s predmeti dolgoročne oskrbe. Z višjo stoltnjo oskrbe se manjša število oskrbovalnih središč in večja območje oskrbe posameznih središč. Hkrati je večja tudi udeležba večjih oskrbnih središč izven občine. S stališča potrošnika pa se z višjo stopnjo oskrbe večja razdalja med njim in oskrbovalnim središčem.

V skupino kratkoročne oskrbe sodijo živila. Vendar kaže oskrbo z mesom izločiti, saj se oskrbna mreža in sama usmeritev kupcev močno razhaja z drugimi živili.

Od vseh 129 naselij občine Slovenska Bistrica ima osnovno trgovino z živili 27 naselij, kar da razmerje 1:4,8, na eno trgovino pa pride 646,9 prebivalcev, kar je precej več od slovenskega poprečka, ki znaša 459,2 prebivalca. To kaže na podpoprečno razvito omrežje osnovne oskrbe, ki je poleg tega tudi kvalitetno

-
- ^x I. območje: Poljčane, Studence, Hrastovec, Makole, Dežno, Stanovsko, Hrašnica, Vrhole, Statenberg, Pečke, Stopno.
- II. območje: Žabjek, Laporje, Pretrež, Trnovec, Vrhloga, Črešnjevce, Stražgojnca, Pragersko, Zg. in Sp. Polskava
- III. območje: Vrhoke, Sp. Grušovje, Cigonca, Zg. Ložnica, Visole, Kovača vas, Sp. Nova vas, Pokošje, Ritoznoj. Bukovec
- IV. območje: Oplotnica, Brežje, Koritno, Božje, Okoška vas, Malo Tinje, Jurišna vas, Ošelj, Smartno, Prebukovje

pod poprečjem, še posebej v vseh naseljih s starimi klasičnimi trgovinami. K temu je treba dodati še neenakomerno gostoto trgovin na območju občine, saj so povsem brez njih naselja v Halozah, območje med dolino Dravinje in med naselji ob železniški progi, območje JZ od Slovenske Bistrice in obrobje Pohorja severno in severovzhodno od Slovenske Bistrice. Obratno pa je koncentracija objektov za oskrbo z živili v naseljih v dolini Dravinje, ob železniški progi in ob cesti Maribor-Celje. Takšna prostorska razporeditev trgovin z živili, ki je v osnovi pogojena z naravno-geografskimi razlikami, povzroča močne tokove prebivalstva iz naselij brez osnovne oskrbe v najbližja naselja s trgovinami ter v večji meri tudi v Slovensko Bistrico in Maribor.

Glede na 280 vseh odgovorov anketiranih o oskrbi z živili se jih 21,7 % oskrbuje v Slovenski Bistrici. Z najbolj oddaljenega I. območja se nihče ne oskrbuje v Slovenski Bistrici, zato pa je v II. območju ta delež 20,9 %, naraste v III. območju na 43,2 % in je v IV. območju še vedno 24,6 %. Že pri tej stopnji oskrbe se izloči 1. območje s samostojnim močnejšim oskrbnim središčem Poljčanami, kjer se oskrbuje iz 1. območja kar 44,3 % vprašanih, glede na celotno občino pa znaša ta delež 11,1 %, kar je ob Slovenski Bistrici največ. Obe največji središči skupaj pritegujeta 32,8 % vse oskrbe z živili. Vendar je razlika z vsemi ostalimi oskrbnimi središči v občini v tem, da s 34,8 % prevladujejo tukaj nakupi 1-krat na teden, skupaj s časovno še redkejšo oskrbo pa je ta odstotek celo 54,3 %.

Ob Slovenski Bistrici in Poljčanah izstopajo z višjim številom in deležem potrošnikov iz drugih naselij še: Makole s 7,5 %, Studenice s 4,6 %, Vrhloga s 5,4 %, Zg. Polskava s 5,4 % ter na Pohorju Oplotnica z 8,6 % in Šmartno s 5,0 %. Pri teh naseljih gre za centralne vasi: Makole, Oplotnica, Šmartno^{12/}, ki so dejansko lokalna središča zaokroženih območij, ki nanje abso-

^{12/} Kokole Vladimir: Centralni kraji v SR Sloveniji,, o.c. s. 103.

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV ŽIVIL
 COMMUNE OF SLOVENSKA BISTRICA - REGIONAL STRUCTURE OF FOOD PURCHASE

lutno gravitirajo. Oplotnica in Šmartno na Pohorju imata poleg največjih dveh naselij tudi najmočnejše razviti vplivni območji, kar je posledica časovne oddaljenosti. Ostala naselja Vrhloga, Zg. Polskava in Studenice so bližje največjima središčema, a jima centralni položaj v lokalnih prostorskih enotah daje možnost močne centralnosti pri oskrbi z živili. Sem bi lahko šte- li tudi Pragersko, v okolici katerega pa je bila izvedena an- keta le v enem naselju. Vsa ta središča oskrbe z živili imajo ugoden prometni položaj. Primer važnosti prometne lege je sub- centralna vas Sp. Polskava, odmaknjena od glavnih poti z ras- vito oskrbno funkcijo z živili, a brez vsake gravitacije iz sosednjih naselij.

Razen iz I. območja, gravitirajo vsa ostala naselja tudi pri osnovni oskrbi k Mariboru. Predvsem velja to za naselja ob že- leznici in deloma ob glavni cesti. Teh 7,1 % nakupov v Maribo- ru, od katerih jih je kar 70 % redkejših kot 1-krat na teden, je povezanih z zaposlitvijo v Mariboru in s konstantnim zado- voljevanjem potreb po oskrbi s predmeti srednjeročne in dolgo- ročne oskrbe v Mariboru.

Oskrba z mesom kaže v primerjavi z oskrbo z ostalimi živili, bistveno drugačno stanje v prostorski in časovni strukturi. Vse- ga skupaj je komaj 6 naselij z mesnico, ki so enakomerno raspo- rejene po vsem občinskem teritoriju v določeni oddaljenosti od Slovenske Bistrice. Slovenska Bistrica je možno razširila svo- je vplivno območje na celotno II. območje ter na večino III. in IV. območja; iz II. območja se oskrbuje z mesom v Slovenski Bistrici 46,4 % anketiranih gospodinjstev, iz III. območja 68,6 % in iz IV. območja 56,5 %. Sklenjen pas absolutne oskrbe z mesom v Slovenski Bistrici se širi radialno tudi do 10 km da- leč.

Poleg osrednjega so se močno individualizirala tudi vsa ostala središča: Oplotnica na SZ, Poljčane in Makole na jugu ter Zg. Polskava in Pragersko na vzhodu. Zato je delež potrošnikov mesa

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV MESA

v teh naseljih višji od deleža potrošnikov z ostalimi živali. V Poljčanah kupuje 17,3 % vseh potrošnikov, v Zg. Polskavi 7,2 %, v Makolah 10,1 %, v Oplotnici 9,6 % in na Pragerskem 5,3 %.

Pri oskrbi z mesom praktično ni prepletanja gravitacijskih območij središč raznih stopenj. Zato je oskrba z mesom v središčih izven občine neznatna, celo v Mariboru se oskrbuje le 2,9 % vseh anketiranih.

Usmeritev na šest oskrbnih središč pomeni daljšo pot kot v primeru oskrbe z ostalimi živali in tudi vpliv dnevne migracije v Maribor tukaj skoraj odpade. Zato lahko označimo preskrbo z mesom kot tedensko oskrbo. Od vseh 208 anketiranih se jih le 10 % oskrbuje z mesom vsakodnevno, 18,3 % večkrat tedensko, 29,3 % enkrat tedensko in kar 42,3 % redkeje kot enkrat tedensko, vendar večina pogosteje kot enkrat v 14 dneh.

Srednjeročni nakup je vezan že na manjše število večjih središč, zato so njihova vplivna območja dokaj obsežna, še zlasti v primerih oskrbe z bolj specializiranimi predmeti.^{13/} V tej raziskavi so bile zajete naslednje skupine v okviru srednjeročnega nakupa: manjši tekstilni predmeti, blago in obleke, čevlji, predmeti za gospodinjstvo, predmeti za gospodarstvo.

Z manjšimi tekstilnimi predmeti se anketirana gospodinjstva oskrbujejo v osmih naseljih v sami občini, od katerih je z 51,7 % vseh nakupov daleč v ospredju Slovenska Bistrica. Oplotnica na Pohorju in Poljčane na jugu sta se razvili v samostojni središči s sicer skromnim vplivnim območjem oskrbe. V njih se opravi 9,3 % oziroma 15,1 % tovrstnih nakupov v okviru vse občine, vendar ni omenbe vredne usmeritve k Slovenski Bistrici, oziroma k prepletanju vplivnih območij. Z okrog 5 % tovrstne oskrbe izstopata še Makole in Zg. Polskava, medtem ko je oskrba v Šmartne, Vrhlogi in na Pragerskem vezana le na ta tri naselja sama.

^{13/} Brian J. L. Berry: Geography of Market Centers and Retail Distribution, Foundations of Economic Geography Series, Prentice Hall 1967, str. 12

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV BLAGA IN OBLEK
 COMMUNE OF SLOVENSKA BISTRICA - REGIONAL STRUCTURE OF CLOTH AND CLOTHING PURCHASE

Tudi oskrba v središčih izven občine, vštrevši Maribor, je skromna in znaša komaj 15,0 %. Skoraj v celoti je omejena na naselja, ki so ob glavni cesti Mariboru najbližja.

Oskrba z blagom in oblekami, torej s tekstilnimi izdelki, ki zahtevajo večjo izbiro in je tudi nakup bližje dolgoročnemu kot kratkoročnemu, kaže bistveno drugačno usmeritev in drugačne tendence. Predvsem se oskrba v središčih v občini zmanjša na 93,0 % in močno poveča nakup v Mariboru, kjer znaša 16,7 %. Poleg tega sta glavni značilnosti še absolutna usmeritev oskrbe iz vse občine v Slovenski Bistrici in hkrati absolutno zmanjšanje nakupa v preostalih štirih središčih občine, v Poljčanah, Makolah, Oplotnici in Zg. Polskavi. Samo Poljčane so tudi pri oskrbi z blagom in oblekami obdržale določeno funkcijo in gravitacijsko območje. K temu prispeva še močno agrarno in v razvoju nerazvito območje, ki ga kvaliteta oskrbe v Poljčanah še zadovoljuje. Izkazalo se je, da takšno prebivalstvo zahteva določene izdelke, ki jih v večjih središčih kot sta Slovenska Bistrica in še zlasti Maribor ne dobi. Zato se pri oskrbi s predmeti te skupine in na primer s obutvijo močno usmerja v tradicionalno središče kmetijskega območja Ptuj. Podobne so tudi zahteve prebivalstva iz naselij na Pohorju, kjer pa so zaradi zaposlovanja prebivalstva v Zg. Bistrici spremembe hitrejše.

Pri oskrbi s zahtevnejšimi tekstilnimi predmeti, kot so to blago in obleke, je prepletanje vplivov različnih središč precejšnje, od zunanjih zlasti Maribora, Konjic, Ptuja in Majšperka. Iz I. območja Kupuje blago in obleke v Poljčanah 53,7 % anketiranih. Iz II. območja južno od Slovenske Bistrice, se v občinskem središču oskrbuje le 36,7 % anketiranih gospodinjstev in kar 43,2 % v Mariboru, poleg tega pa še 16,7 % v Ptuju. Le 1,8 % se jih oskrbuje v Poljčanah. Nad 65 % anketiranih se v Slovenski Bistrici oskrbuje iz III. in IV. območja, kjer je njen vpliv tolikšen, da oskrba v bližnjem in po glavni cesti hitro dostopnem Mariboru ne preseže 10 %.

OBCINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV ČEVLJEV

NAKUP V ISTEM NASELJU	STEV KUPCEV	NAKUP V DRUGEM NASELJU
○	1	-----
	2	-----
	3	-----
	4	=====
	5	=====

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV PREDMETOV ZA GOSPODINJSTVO
 COMMUNE OF SLOVENSKA BISTRICA - REGIONAL STRUCTURE OF HOUSEHOLD ARTICLES PURCHASE

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV PREDMETOV ZA GOSPODARSTVO

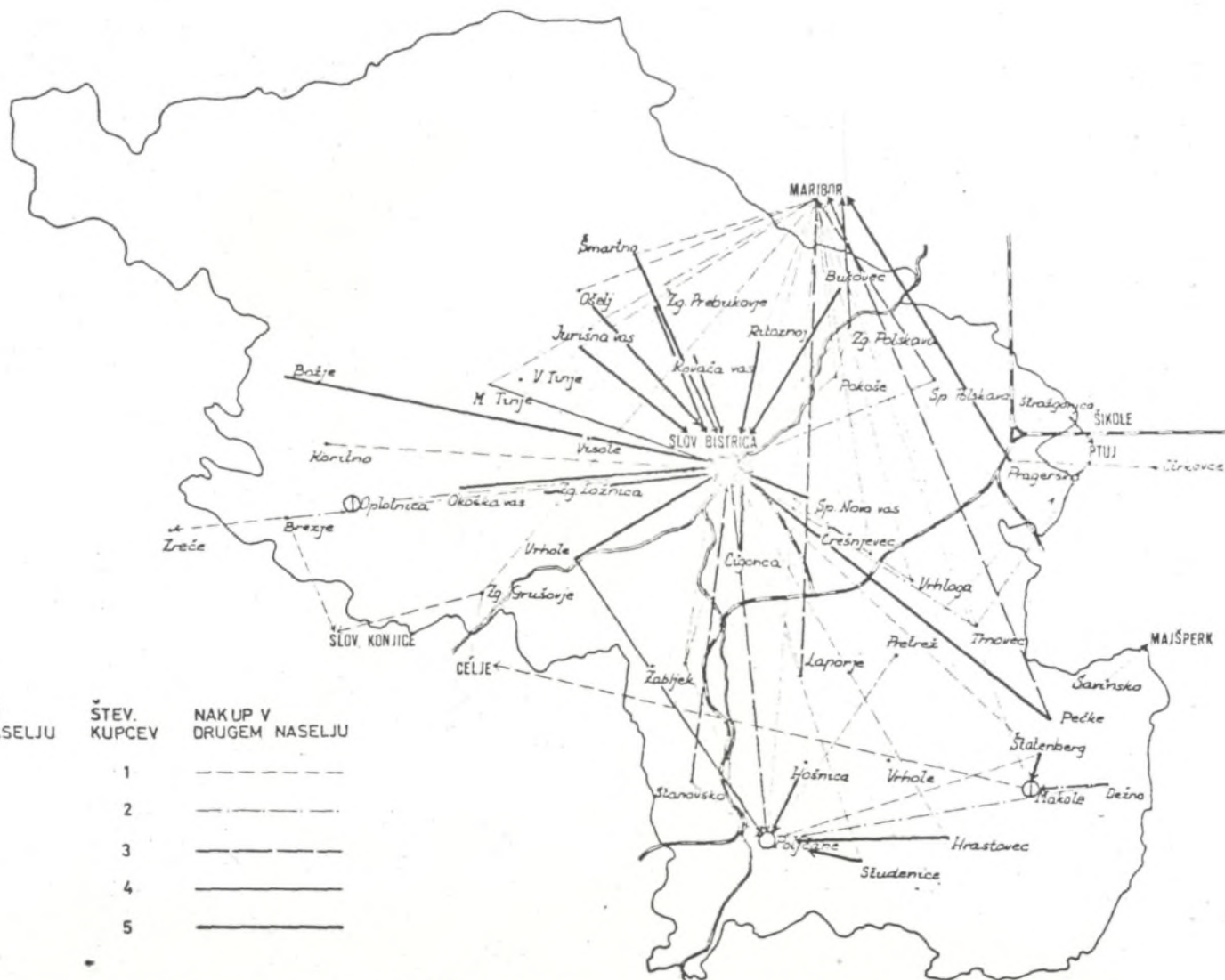
Oskrba s čevlji je vsekakor posebna kategorija glede na zahteve prebivalstva in glede na strukturo oskrbe, ki je bila še tradicionalno vezana na večja središča. Zato se pri oskrbi s čevlji javljajo podobne prostorske tendence kot pri nakupu blaga. V občini imata svojo vplivno območje le Slovenska Bistrica z 51,1% vseh nakupov in Poljčane s 14,3 %. Kar 28,6 % vprašanih gospodinjstev se oskrbuje s čevlji v središčih izven občine, kar je med vsemi vrstami nakupov najvišji odstotek. Med temi se jih kar 17,3 % oskrbuje v Mariboru, z okoli 6 % pa sta prisotna še Ptuj in Konjice. Zlasti iz naselij ob železniški progi se jih najmanj oskrbuje v Slovenski Bistrici, tako da je ta odstotek v II. območju le 37,5 %, za Maribor pa kar 42,9 % in še 16 % za Ptuj.

Oskrbo s predmeti za gospodinjstvo vrši kar 9 naselij v občini. Ob Slovenski Bistrici sta si le Poljčane in Oplotnica izoblikovali samostojni vplivni območji, Poljčane s 15,8 % in Oplotnica z 8,9 % vsemi anketiranimi gospodinjstvi. Delež oskrbe v Slovenski Bistrici je zato manjši od deleža oskrbe s tekstilom, s blagom in oblekami ter s čevlji. Tudi njegovo območje je prostorsko manjše in osredotočeno v prvi vrsti na podpohorska in pohorska naselja. Iz I. območja se jih v Slovenski Bistrici oskrbuje le 10 %, iz II. območja 37,2 %, iz III. območja 65,4 % in iz IV. območja 53,1 %.

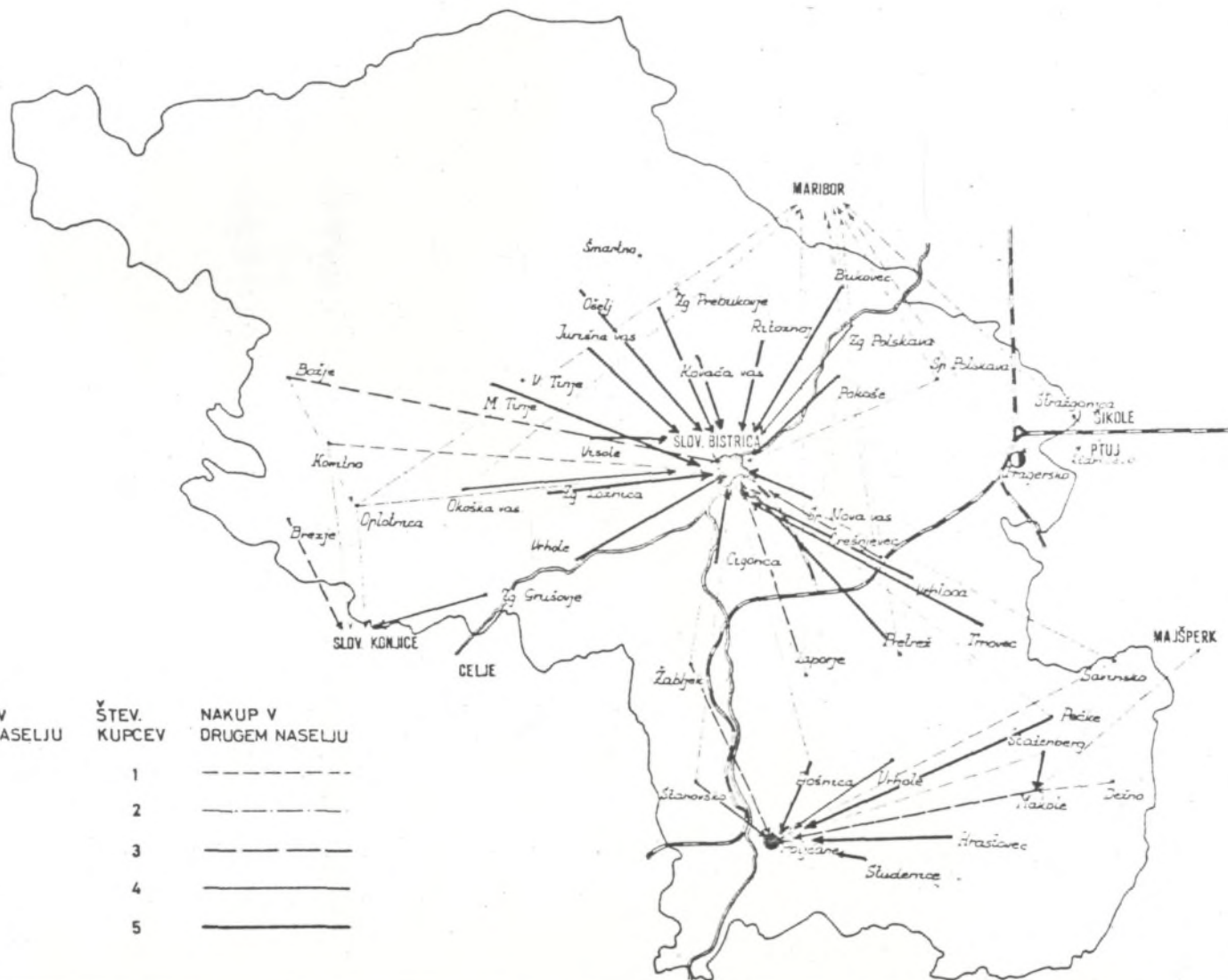
Oskrba v Mariboru je omejena na redka naselja, predvsem v njegovi bližini. Skupaj se jih v Mariboru oskrbuje iz II. območja kar 37,2 %, iz ostalih komaj redki posamezniki in iz IV. območja nihče.

Podobno je z oskrbo s predmeti za gospodarstvo. Večje je le prepletanje med posameznimi središči. Vplivno območje Slovenske Bistrice je bolj obsežno kot pri preskrbi z gospodinjstvi predmeti, pa tudi odstotek se je z 41,6 % za gospodinjstvene predmete povečal na 48,2 %. Poljčane so obdržale povsem enak delež, vplivno območje pa se je razhraljalo z oskrbo v Slovenski Bistrici. Tudi Oplotnica je obdržala svojo sklenjeno vplivno območje z 8,2 %. Z več kot 5 % izstopata še Makole in Zg. Polskava.

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV POHIŠTVA

OBČINA SLOVENSKA BISTRICA – REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV ZDRAVIL

Samo 7,3 % je nakupov predmetov za gospodarske potrebe v Mariboru, 15,0 % pa v vseh središčih izven občine. Sam značaj predmetov oskrbe je skoraj tak, da se je možno pretežno ali v celoti oskrbovati v središčih v sami občini.

Od dolgoročne oskrbe je najbolj množična oskrba s pohištvom, ki ima po svojem značaju močan regionalni karakter. Vendar v danih socio-ekonomskih pogojih prevoz pohištva na velike razdalje še vedno zavira oskrbo v bolj oddaljenih središčih višje stopnje.

V Slovenski Bistrici se s pohištvom oskrbuje 52,4 % vseh anketiranih gospodinjstev, najmanj iz naselij ob železnici, to je iz II. območja, kjer je delež oskrbe v Mariboru kar 42,6 %. V tem območju je s 14,9 % udeležen še Ptuj. Dolina Dravinje skoraj v celoti gravitira k Poljčanom, ki so si poleg Slovenske Bistrice tudi edine ustvarile svoje vplivno območje. V celoti pa je oskrba s pohištvom mnogo bolj usmerjena v različna večja središča, kar je tudi sicer značilno za oskrbo s predmeti dolgoročne oskrbe.

USMERITEV PREBIVALSTVA V POSAMEZNA SREDIŠČA

Oskrba prebivalstva je vodilni motiv za obisk bolj ali manj oddaljenih središč različne velikosti. Če gre za območje brez lastnega močnejše razvitega središča in brez večjega števila dobro opremljenih lokalnih središč in objektov oskrbe v večini naselij, kot je to primer v občini Slovenska Bistrica, je horizontalna mobilnost prebivalstva povečana tudi v oddaljena večja središča. Poveča se število središč, ki jih v smislu zadovoljevanja svojih potreb obiskuje prebivalstvo in analogno temu se zmanjša število obiskov v občinskem središču. V tem se manifestira soodvisnost med središčem in njegovim vplivnim območjem, v kem primeru med Slovensko Bistrico in območjem občine.

Čim manj je središče razvito, tem večje je odtokanje kapitala v druga središča, s čemer je zmanjšana ekonomska osnova za hitrejši razvoj središč. K temu veliko prispevajo slabe komunikacije, ki posamezna naselja marsikdaj bolj ločijo kot povezujejo z občinskim središčem. Zato je železnica še vedno važen dejavnik v usmerjanju prebivalstva pri zadovoljevanju negovih potreb in to samo v središča izven občine. Na drugi strani pa vodi to h krepitvi manjših, najbolj od središča oddaljenih lokalnih središč Poljčane, Makole in Oplotnice.

V anketi je bilo postavljeno tudi vprašanje o pogostosti obiska posameznih središč /vsak dan, večkrat tedensko, enkrat tedensko, enkrat štirinajstnevno, redkeje/. Od 663 odgovorov je 201 ali 30,3 % za Slovensko Bistrico, 177 ali 26,7 % za Maribor, 12,1 % za Poljčane, 7,7 % za Konjice, 6,6 % za Ptuj, 6 % za Celje, itd. Ob večjem številu lokalnih središč v občini je sicer obiskov v občinskih središčih z 52,8 % več od obiskov središč izven občine, vendar je motiv obiskov lokalnih središč predvsem v kratkoročni oskrbi. To pa daje bistvene kvalitativne razlike v motivih z ekonomskimi posledicami razvoja središč in njihove strukture v občini sami. Maribor po številu obiskov skoraj doseže Slovensko Bistrico, v drugem območju ob železniški progi jo celo preseže in celo v tretjem območju sta skoraj enaka. Le iz pohorskih naselij je gravitacija v Slovensko Bistrico mnogo močnejša. Med obiski v občinskih in v bolj oddaljenih središčih je razlika v pogostosti, kot je prikazano v naslednji razporednici:

	obisk v obč. središčih	obisk v središčih izven občine	Skupaj
vsak dan	64 /18,2 %/	18 /5,8 %/	82 /12,3 %/
večkrat tedensko	62 /17,7 %/	4 / 1,3 %/	66 /10,0 %/
enkrat tedensko	68 /19,4 %/	11 / 3,5 %/	79 /11,9 %/
enkrat štirinajstnevno	62 /17,7 %/	32 /10,2 %/	94 /14,2 %/
redkeje	95 /27,0 %/	247 /79,2 %/	342 /51,6 %/
:Skupaj	351 /52,8 %/	312 /47,2 %/	663

Tudi v obeh večjih občinskih središčih so najbolj številni obiski redkejši kot enkrat na teden. Šele pri redkejših obiskih od enkrat v štirinajstih dneh močno izstopijo Maribor, Ptuj, Celje in Konjice. Od 177 vseh obiskov v Mariboru jih je 76,3 % redkejših kot enkrat štirinajstdnevno, v Ptuj od 44 vseh 81,8 %, v Konjice od 51 74,5 % in v Celje, od 40 vseh 95,0 %.

R e g i o n a l n a u s m e r i t e v o s k r b e v o b č i n i T o l m i n

Kratkoročna, srednjeročna in dolgoročna oskrba

Za drugo sončno raziskavo regionalne strukture in usmeritve oskrbe je bila izbrana občina Tolmin. Tukaj srečujemo perifernost, obmejnost in nerazvitost. Poleg tega kaže Zg. Posočje poseben model prostorske strukture oskrbe tudi zaradi skope ravne površine, predvsem v dolini Soče, v Breginju in v Baški grapi. V teh dolinah je tudi večina naselij. Na relativno in absolutno majhnem delu občinske površine so osredotočene domala vse osnovne človekove funkcije, med njimi tudi oskrba. V dolini Soče so se razvila kar tri centralna naselja: Tolmin, Kobarid, Bovec, kjer so skoraj v celoti osredotočeni objekti srednjeročne in dolgoročne oskrbe. Breginje, Grahovo, Most na Soči in Podbrdo so po Kokoletu centralne vasi a le zadnji dve imata več kot trgovino z živili. Podobno je z kar 18 subcentralnimi vasmi, ki razen trgovine z živili nimajo večjega pomena v oskrbi prebivalstva.

Perifernost Zg. Posočja se zrcali v odmaknjenosti od vseh velikih oskrbnih središč, sam Tolmin s 2.661 prebivalci pa prav tako kot Slovenska Bistrica, nima dovolj razvite oskrbe. V skromnem obsegu seže oskrba do Nove Gorice in v nekatera središča onstran meja, predvsem v Čedad in v Gorico.

Skupno število objektov oskrbe /trgovin/ v občini Tolmin je bilo po popisu 1972 leta 129. Samo štiri naselja so imela nad 10 trgovin: Tolmin 33, Kobarid 19, Bovec 16 in Most na Soči 12. Samo ta štiri naselja in Podbrdo, ki pa je od Tolmina oddaljeno 26 km, so imela tudi objekte srednjeročne oskrbe. Poleg naštetih petih naselij, je imelo še 40 naselij po eno trgovino za kratkoročno oskrbo. Zaradi omejitve politve na doline, zadovoljuje oskrba z živili tako po številu objektov, kot po njihovi lokaciji, saj ima Zg. Posočje eno najvišjih gostot trgovin na prebivalstvo. Če tako skromna razdalja med njimi se bo z izboljšanjem komunikacij še zmanjšala.

Perifernost Zg. Posočja se zrcali tudi v strukturi trgovine, ki do neke mere zadovoljuje le v Tolminu. Leta 1972 je bilo v občini le 5 trgovin s tekstilom, 2 trgovini z izdelki iz usnja in gume, 5 trgovin s kmetijskimi stroji, 7 drogerij, knjigarn in podobno, 1 trgovina s pohištvo itd. In še je večina teh trgovin v Tolminu, v okoliških naseljih pa je precej gosta trgovina z živili. Prostor med Tolminom in Kobaridom je že bolj prazen, še bolj pa prostor severno od tod. Koncentracija trgovine srednjeročne in dolgoročne oskrbe v Tolminu je več kot 1 uro oddaljena od Boveca. Nekoliko bližji je Kobarid, v bližini katerega pa ima Čedad veliko pestrejše izbiro predmetov, predvsem srednjeročne oskrbe. Nihanje tečaja dinarja je to vrsto oskrbe sicer nekoliko prizadelo, ostala pa je vendarle še precej močna tradicija oskrbe v Čedadu.

Tako Tolmin, kot Kobarid in Bovec ne nudijo zadostne možnosti oskrbe domačemu prebivalstvu. Oskrba v Tolminu se sicer hitro izboljšuje, a se zlasti z južnega dela občine še vedno precej prebivalcev oskrbuje v Novi Gorici, predvsem s predmeti dolgoročne oskrbe. Leta 1972 je imel Tolmin kar 22 trgovin z živili, kar do neke mere odseva njegovo strukturo. Kobarid množi svojo trgovino za potrebe prekomejne trgovine, saj so po letu 1968 odprli 2 marketa in 3 mesnice. Pri prodaji mesa je nad 70 % prometa od potrošnikov iz Italije, pri drugih živilih pa nad 50 %. Bovec pa se razvija kot oskrbno središče za potrebe tu-

rističnega prometa in prebivalstva najsevernejšega dela Zg. Posočja. Anketa gospodinjstev o tokovih in strukturi oskrbe je zajela 18 naselij, v katerih je bilo anketiranih skupno 140 gospodinjstev.^x Razdelitev na 3 območja je tukaj dokaj enostavna, saj se ujema z vplivnimi območji Bovca, Kobarida in Tolmina z Mostom na Soči. V oskrbi med temi tremi središči skoraj ni prepletanja, le iz mejnih naselij se prebivalstvo oskrbuje v dveh središčih. Praktično se zaradi centralnosti teh krajev in zaradi nerazvitenosti obrobni predelov /n.pr. Breginj/ skoraj niso razvila lokalna središča, razen Podbrda in Mosta na Soči, ki sta pa svojo funkcijo pridobila zaradi specifičnega prometnega položaja.

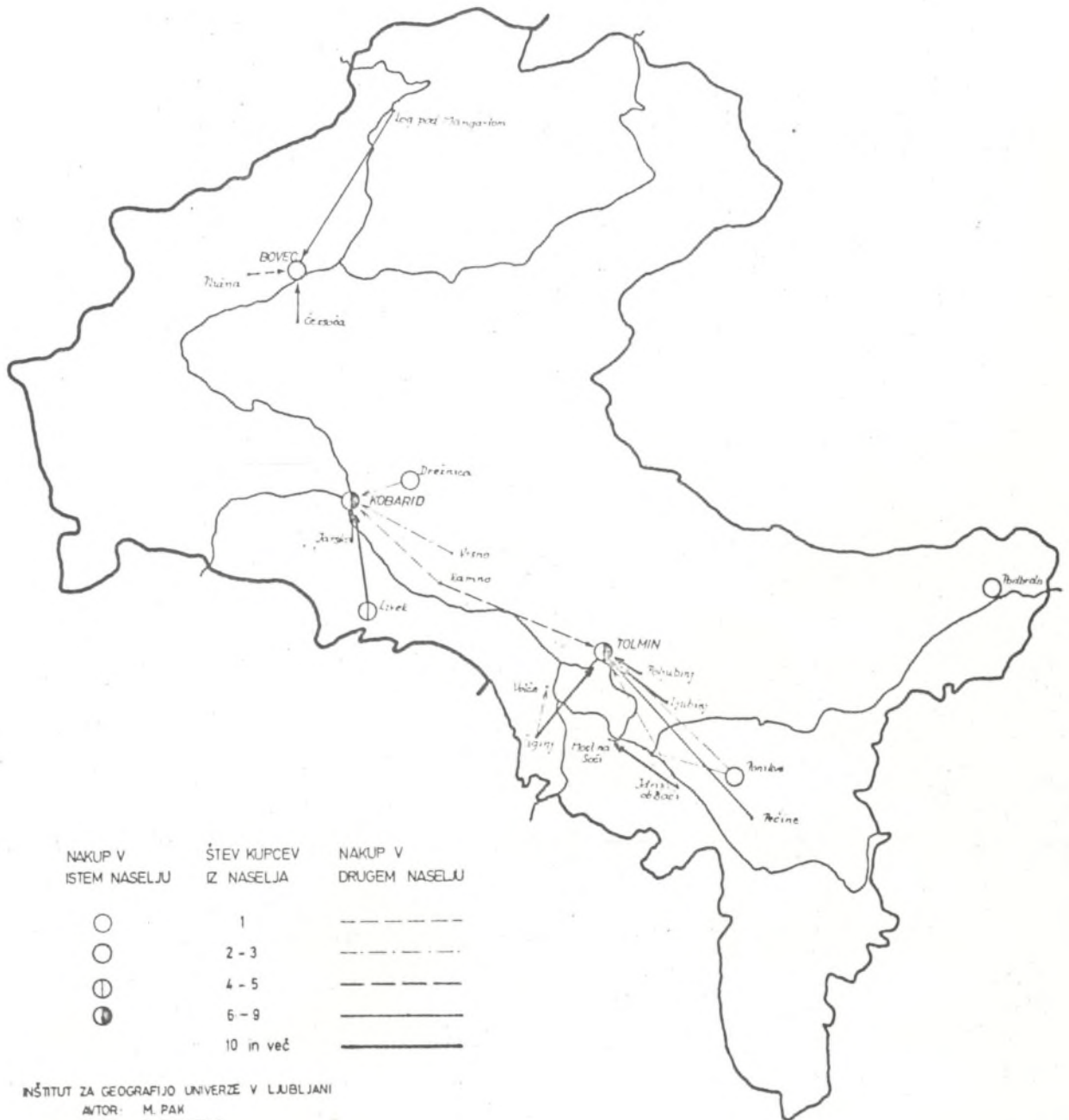
Za prvo območje je označeno vplivno območje Bovca, v katerem je bilo anketiranih 20 gospodinjstev v štirih naseljih - Bovcu, Plužni, Sp. Logu in Čezsoči. Drugo območje obsega vplivno območje Kobarida v osredju Zg. Posočja z 39 anketiranimi gospodinjstvi v naseljih Kobarid, Idrsko, Kamno, Vrsno, Drežnica, Livek /zaselki Perati, Avsa, Golobi, Ilršček, Livške Ravne/. Tretje območje na jugu Zg. Posočja z največjim številom naselij in prebivalstva je v oskrbi absolutno vezano na Tolmin. Anketiranih je bilo 81 gospodinjstev v naseljih Pečine, Ponikve, Podbrdo, Idrija pri Bači, Čiginj, Ljubinj in Podljudinj.

Vsa anketirana naselja razen Plužne imajo trgovino z živilii. Kljub temu se zaradi boljše izbire in zaradi dnevne migracije, del anketiranih gospodinjstev dodatno oskrbuje v Bovcu, Kobaridu in Tolminu. Vendar o pravsem prepletanju oskrbnih tokov med naselji ne moremo govoriti, še zlasti ne med območji treh največjih središč.

Oskrba z mesom se je skrčila na 10 naselij, z močno gravitacijo v Tolmin - 42,7 % vseh nakupov, Kobarid 22,0 % ter Bovec in Most na Soči s po 14 % nakupov. Iz anketiranih naselij

^{x/} Na kartah je prikazano stanje glede na prvo oskrbo središče anketiranih gospodinjstev za posamezne vrste oskrbe /pri Slovenski Bistrici je enako prikazano na karti in v tabelarični analizi/. V analitskem delu pa je vključenih tudi več odgovorov na eno vprašanje, oziroma več središč za isto vrsto oskrbe

OBČINA TOLMIN - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV MESA

OBČINA TOLMIN - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV BLAGA IN OBLEK

I. območja se oskrbujejo z mesom vsi v Bovcu, v II. območju pa kar 68,7 % v Kobaridu, kjer je ta trgovina zaradi bližine meje nadpovprečno razvita. Že iz naselja Kamno, ki leži mnogo bližje Kobaridu, se več prebivalcev oskrbuje z mesom v Tolminu, kar je združeno z drugimi opravili v občinskem središču, kjer opravijo anketirana gospodinjstva iz III. območja 69,1 % vseh nakupov mesa. Iz tega območja se 25,9 % gospodinjstev oskrbuje z mesom še v Mostu na Soči.

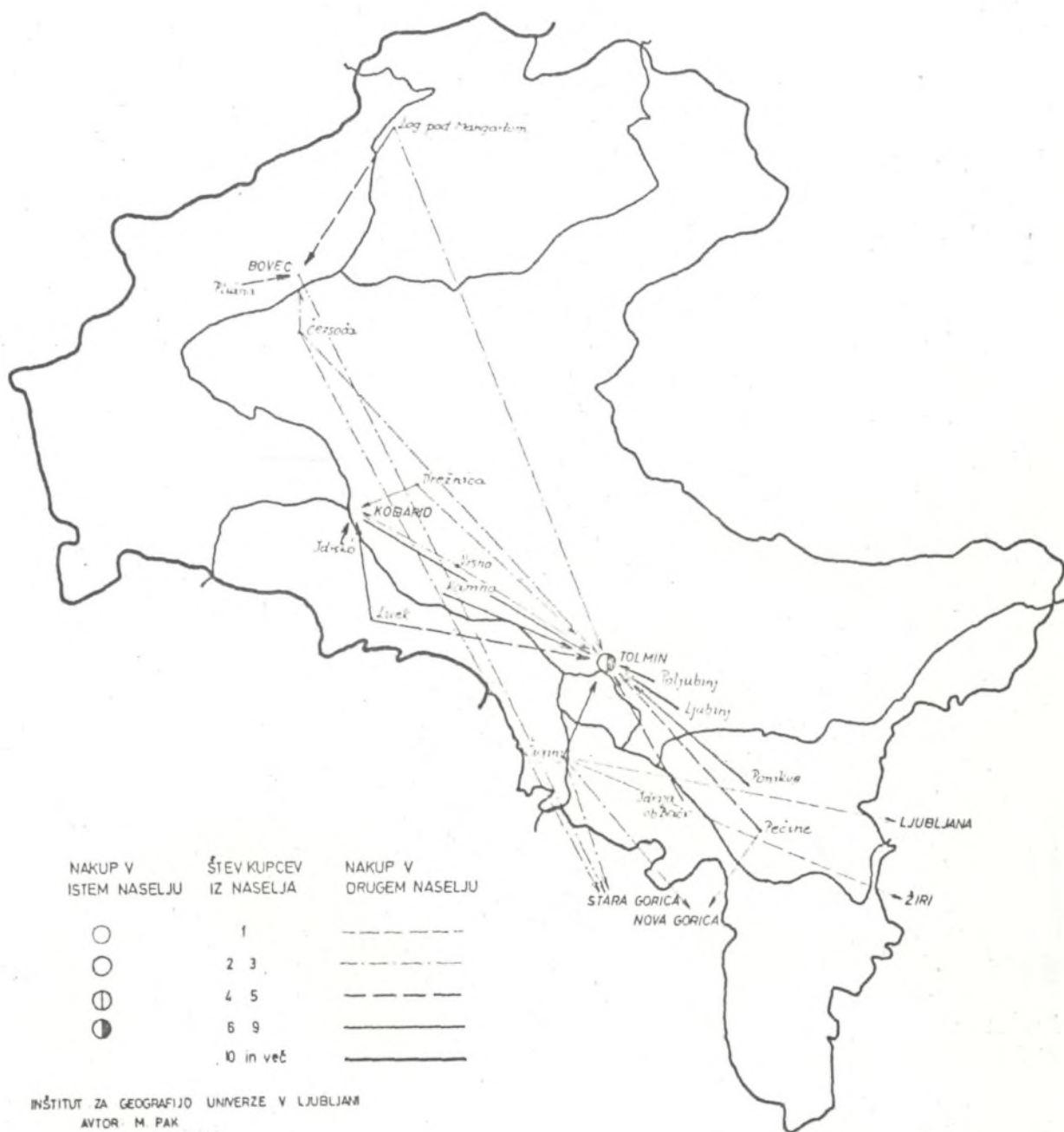
Ureditev v oskrbi na večja središča, predvsem pa na Tolmin je tudi posledica dolgoročajše oskrbe. Kar 52 % nakupov mesa se opravlja enkrat tedensko in 30,7 % večkrat tedensko, medtem ko je vsakodnevna oskrba komaj prisotna.

Srednjeročna oskrba je osredotočena v tri največja središča, Tolmin, Kobarid in Bovec, kot lokalna oskrba središča pa se pojavljajo še manjša naselja, največkrat centralne vasi, v katerih se vrši le najbolj nujna oskrba.

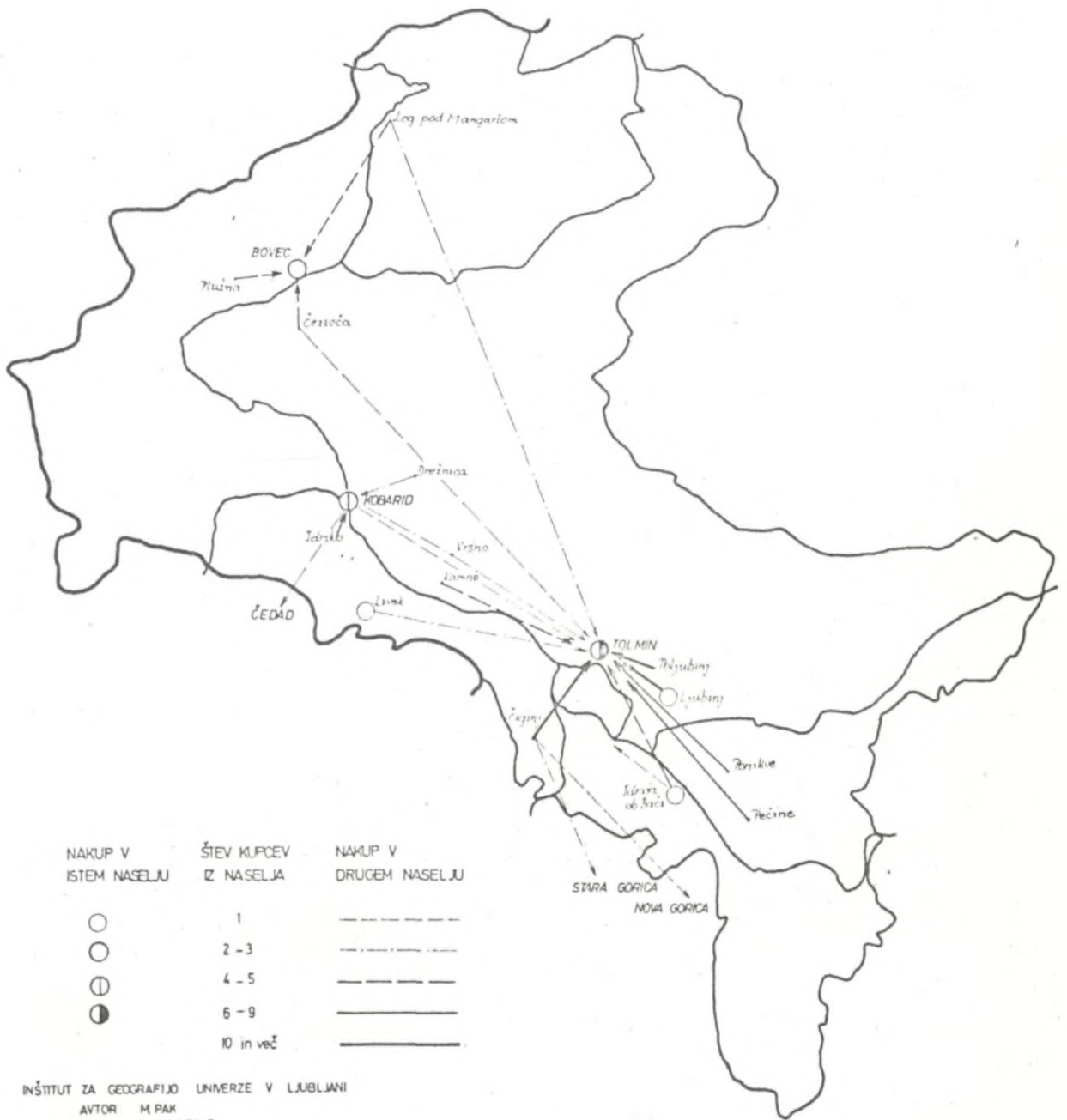
Pri manjših tekstilnih predmetih je 55,4 % vseh nakupov v Tolminu, sledi Kobarid z 18 % in Bovec s 14,6 %. Da je Tolmin osrednje oskrbno središče se vidi iz tega, da je v I. območju ob 85,7 % vseh nakupov v Bovcu še vedno 9,5 % nakupov v Tolminu, medtem ko ni bilo primera oskrbe s predmeti srednjeročne in dolgoročne oskrbe v Kobaridu. Gre torej za oskrbo mimo Kobarida direktno v Tolminu. Tudi v II. območju je Tolmin s 30,9 % močno udeležen, medtem ko je delež Kobarida 52,4 %. V tem območju je 9,5 % tovrstnih nakupov v Čedadu. V III. območju je 88,3 % vseh nakupov v Tolminu.

Regionalna struktura nakupov blaga in oblek kaže predvsem usmeritev v bolj oddaljena večja središča, deloma tudi preko meje. Delež nakupov v Tolminu je 54,5 %, delež nakupov v Kobaridu pa le 17,2 % in v Bovcu 11,2 %. Iz I. območja je v lokalnem središču Bovca le 45,4 % nakupov, 24,2 % pa jih odpade na Tolmin, poleg

OBČINA TOLMIN - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV ČEVLJEV

OBČINA TOLMIN - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV PREDMETOV ZA GOSPODINJSTVO

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
 AVTOR: M. PAK
 RISAL: E. ZAMPERLO

OBČINA TOLMIN - REGIONALNA STRUKTURA NAKUPOV PREDMETOV ZA GOSPODARSTVO

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
 AVTOR: M. PAK
 RISAL: E. ZAMPERLO

tega pa še 15,2 % na Novo Gorico. Tudi iz II. območja se oskrbuje z oblekami in blagom v Kobaridu samo 47,9 % anketiranih gospodinjstev, kar 29,2 % pa v Tolminu. Poleg tega je še 8,3 % nakupov v Novi Gorici in 14,6 % v Čedadu. Usmeritev nakupov potrošnikov iz III. območja v Tolmin je s 96,2 % eksteremna. Na osnovi tega lahko zaključimo, da je Tolmin absolutno središče oskrbe z oblekami in blagom v južnem delu Zg. Posočja tudi zaradi svojega osrednjega položaja in odmaknjenosti večjih središč.

Še večja je koncentracija nakupov čevljev v Tolminu. Kar 63,7 % vseh tovrstnih nakupov je v Tolminu, v Kobaridu komaj 11,8 % in v Bovcu 8,7 %. Podobno kot pri vseh do sedaj predstavljenih vrstah oskrbe, je tudi v tem primeru oskrba iz I. območja usmerjena mimo Kobarida v Tolmin, močno se je povečal tudi v II. območju vpliv Tolmina. Iz I. območja je v Bovcu 35,5 % nakupov čevljev, v Tolminu 29,0 %, v Novi Gorici 16,1 %. Iz II. območja pa je s 55,5 % celo več nakupov v Tolminu kot v Kobaridu - 41,7 %. Za čim večje nakupe gre, toliko večji je vpliv oskrbe v Tolminu tudi v najožjih vplivnih območjih Kobarida in Bovca, medtem ko oskrbe v obratni smeri ni zaslediti. Podobno je pri Slovenjski Bistrici in Poljčanah.

Skoraj povsem enako regionalno usmeritev kaže oskrba s predmeti za gospodinjstvo in oskrba s predmeti za gospodarstvo. Obe skupini dosežeta v Tolminu po 55 %, v Kobaridu po 18 % in v Bovcu med 11,3 % in 13,6 % nakupov. Čim bližje se naselja Tolminu, tem večji je delež nakupov v Tolminu. V Bovcu je še nad 66 % nakupov iz I. območja in v Tolminu 19 - 27 %. v II. območju pa je delež nakupov v Kobaridu le 50 % pri predmetih za gospodarstvo in 57,1 % pri predmetih za gospodinjstvo, medtem ko sodeluje pri prvem Tolmin s 42,1 % in pri drugem s 30,6 %. V III. območju, kjer je močnejši vpliv Nove Gorice in Gorice pa odpade na Tolmin 78,3 % nakupov predmetov za gospodinjstvo in 84,0 % nakupov predmetov za gospodarstvo. Tolmin je tudi pri teh dveh skupinah dominantno oskrbno središče.

Dolgoročna oskrba je še močneje koncentrirana v Tolminu. V Tolminu je 64,1 % nakupov pohištva, v Kobaridu 11,7 % in v Bovecu 8,7 %. Tolmin je v I. območju pred Bovcem s 45,5 % proti 40,9 %. Gre predvsem za večje nakupe, ki se v glavnem vršijo v Tolminu kot najbližjemu večjemu središču, nakaj malega pa še v Novi Gorici in Gorici. V II. območju je 42,8 % nakupov v Kobaridu in 39,3 % v Tolminu, v III. območju pa je kar 84,9 % nakupov v Tolminu.

USMERITEV PREBIVALSTVA V POSAMEZNA SREDIŠČA

Regionalna struktura obiskov posameznih središč v žg. Posočju kaže absolutno usmeritev v Tolmin ter dokaj enakomerno usmeritev v Bovec, Kobarid, Novo Gorico in Ljubljano. Pogostnost teh obiskov, ki so povezani v glavnem z oskrbo, je močno različna. Od skupno 441 vseh obiskov jih opravijo v Tolminu 28,6 % in to skoraj enakomerno v petih časovnih obdobjih /vsak dan, večkrat tedensko, enkrat tedensko, enkrat štirinajstnevno, redkeje/. V Kobaridu gre 11,6 % vseh obiskov, od katerih je 45,1 % redkejših od enkrat štirinajstnevno. Podobno je z obiski v Bovecu, le da jih je skupno kar 15,2 %. Skoraj enako je število in struktura obiskov Nove Gorice. Izmed obiskov v Ljubljano, ki dosežejo kar 11,3 %, pa jih sodi v skupino "redkeje" kar 86 %. Tudi obiski preko meje, ki jih je 16,1 % od vseh, so kar 70,4 % v skupini "redkeje". Medtem ko v I. območju še prevladujejo z 29,8 % obiski v Bovecu in močno izstopajo obiski v Tolminu z 22,6 % in v Novi Gorici s 17,9 %, pa v II. območju Tolmin z 29,3 % že preseže Kobarid, kamor gre le 23,6 % obiskov anketiranih. Z 21,9 % je v II. območju tudi močan delež obiskov središč onstran meje in Bovca z 11,4 %.

Tretje območje je z 30,3 % obiskov usmerjeno predvsem v Tolmin, a ledi, sicer s prevlado "redkih" obiskov, Nova Gorica z 20,9 %. Zopet je Bovec pred Kobaridom, s 14,5 % in 13,7 % pa so v ospredju tudi obiski v prekomejnih središčih in v Ljubljani.

Med obiski v občinskih središčih ter v drugih, bolj oddaljenih središčih je razlika v pogostosti, kar je vidno v naslednji razpredelnici.

	obiski v občinskih središčih	obiski v središčih izven občine ^x	obiski v središčih preko meje	Skupaj
vsak dan	39 /15,9/	2 / 1,6%/	1 / 1,4%/	42/9,5/
večkrat tedensko	31 /12,6%/	3 / 2,4 %/	-	34/7,7/
enkrat tedensko	40 /16,4 %/	1 / 0,8 %/	2 /2,8 %/	43/9,7/
enkrat 14 dni	28 /11,4 %/	10 /8, 1 %/	2 /2,8 %/	40/9,1/
redkeje	107 /43,7 %/	108 /87,1 %/	67 /93,0%/	282 /64,0/
skupaj :	245 /55,6 %/	124 /28,1 %/	72 /16,3 %/	441

ZAKLJUČKI:

1. Z višjo stopnjo oskrbe se manjša število oskrbovalnih središč in večja vplivno območje oskrbe posameznih večjih središč. Hkrati se tudi udeležba večjih središč izven občine večja. S stališča potrošnika pa se z višjo stopnjo oskrbe večja razdalja do oskrbnega središča.
2. V SRS pride 459,2 prebivalcev na eno trgovino, v občini Slovenska Bistrica 646,9, v občini Tolmin pa prebivalcev. Slovenska Bistrica sama ima po Vrišerjevi klasifikaciji podpoprečno razvito trgovsko funkcijo^{14/}. Nekateri periferni deli občine so brez objektov oskrbe, predvse na Pohorju in v Halozah. Tolmin pa uvršča Vrišer med naselja z normalno razvito trgovsko funkcijo.

Lokacija trgovin je vezana na doline in druge naravne ugodnosti,

^x Nova Gorica, Ljubljana, Idrija
Gorica, Čedad, Trst, Trbiž, Rabelj

^{14/} Igor Vrišer: Mesta in urbano omrežje v SR Sloveniji, Geografski zbornik XIV, Ljubljana 1974, str. 272 a.

kjer je hkrati tudi koncentracija komunikacij. Pri Slovenski Bistrici je to železnica, glavna cesta Celje-Maribor ter cesta po dolini Dravinje. V občini Tolmin pa je to dolina Soče. Ob komunikacijah so se razvili tudi vsi subcentri, ki združujejo večino oskrbnih funkcij. V občini Slovenska Bistrica se na primer v Sp. Polskavi, ki je odmaknjena od glavnih komunikacij, ni razvila oskrba za okoliška naselja, temveč se je ta funkcija premaknila v Zg. Polskavo ob glavni cesti.

3. Poleg občinskih središč so se izoblikovala dokaj samostojna lokalna središča. Pri Slovenski Bistrici so to Poljčane, O. plotnica, Makole, Zg. Polskava in Pragersko, iz katerih pa se prebivalci bolj oskrbujejo v Mariboru kot v Slovenski Bistrici. Pri Tolminu pa so taka lokalna središča Kobarid, Bovec, Most na Soči in Podbrdo, ki imajo sicer lastna vplivna območja, a se prebivalstvo v oskrbi le močneje usmerja v Tolminu.
4. Oskrba z živili se vrši v številnih naseljih in sploh ni osredotočena v večjih središčih. Obe občini, predvsem pa Tolmin imata dokaj gosto omrežje trgovin za zadovoljevanje potreb po kratkoročni oskrbi. Povsem drugače je že pri oskrbi z mesom, ki jo v občini Slovenska Bistrica opravlja 6 naselij, v občini Tolmin pa 10. Razdalja med dvema trgovinama z mesom se tako poveča tudi na 10 km. Med posameznimi centri ni prepletanja v oskrbi z mesom.
5. Srednjeročni nakup je usmerjen predvsem v občinski središči. V obeh občinah se večja delež oskrbe v občinskih središčih z daljšim časovnim razmakom med nakupi. V Slovenski Bistrici jih 51,7 % kupuje manjše tekstilne predmete, obleke in blago že 73 % in čevlje 71 %. Podobno je v občini Tolmin, kjer pa se veliko ljudi iz okolice Bovca in Kobarida oskrbuje v Tolminu, nihče iz okolice Bovca pa se ne oskrbuje v Kobaridu. Močno koncentracijo oskrbe v Tolminu iz relativno ugodnih nakupovalnih središč Bovca in Kobarida je pripisati dobri

prometni povezavi. V občini Slovenska Bistrica pa je prometna povezanost nekaterih predelov nezadostna in zlasti na obrobju je veliko ostarelega agrarnega prebivalstva, ki je mobilno in hkrati tradicionalno navezano na nakup v lokalnih središčih.

6. Še bolj ekstremna je v Slovenski Bistrici in Tolminu usmeritev nakupa pohištva. Hkrati pa se še stopnjuje oskrba v Mariboru, medtem ko Nova Gorica te funkcije za Tolmin ne vrši.

7. Oskrba je povezana tudi z drugimi oblikami zadovoljevanja potreb prebivalstva. Zato je važna usmeritev prebivalstva v oblikovanju posameznih središč. Pri tem je Slovenska Bistrica s 30,3 % komaj pred Mariborom, medtem ko v občini absolutne prevladuje sam Tolmin. Tako vrši Maribor v veliki meri oskrbno funkcijo za območje Slovenske Bistrice, medtem ko v občini Tolmin to funkcijo v manjši meri opravljajo Nova Gorica, Gorica in Čedad.